
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

25. évfolyam 11. szám

2016. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

Balogh András: Könyvtár(os), ami (aki) összeköt 3

Fórum

Vajda Kornél: A könyvtáros sárkányfog vetemény 20

Műhelykérdések

Fodor János: Történeti gyűjteményrészek hálózati bemutatása 23

Évforduló

Schmelcz-Pohánka Éva: Várkonyi Nándor emlékezete 33

Bákai Magdolna: Tízéves a ReMeK hírelvél 40

Konferenciák

Kelemen Katalin: A könyvtárak szerepe a helyismereti információszolgáltatásban.
A romániai magyar könyvtárosok XI. vándorgyűlése 44

Perszonália

Pappné Angyal Ágnes: Bényei Józsefné Kindrusz Erzsébet (1934-2016) 48

Könyv

Bartók Györgyi: Léleklependítés I. 50

From the contents

- András Balogh:* Librarians who connect. Library concept in the context of nation policy (3)
- János Fodor:* Historical collections on the web (23)
- Éva Schmelzer-Pohánka:* The memory of Nándor Várkonyi (33)

Cikkeink szerzői

Bákai Magdolna, tanár, informatikus könyvtáros, a ReMeK főszerkesztője (Székelyudvarhely); *Balogh András*, a FSZEK Központi Könyvtárának munkatársa; *Bartók Györgyi*, a Könyvtári Intézet ny. munkatársa; *Fodor János*, az ELTE oktatója; *Kelemen Katalin*, a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtár osztályvezetője; *Pappné Angyal Ágnes* ny. könyvtáros, főiskolai oktató (Debrecen); *Schmelzer-Pohánka Éva*, a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; *Vajda Kornél*, a 3K ny. főszerkesztője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Borostyánné Rákóczi Mária, Dancs Szabolcs,
Fülöp Attiláné, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet címzetes igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Balogh András

Könyvtár(os), ami (aki) összeköt

Egy hermeneutikai könyvtárfogalom tézisei nemzetpolitikai kontextusban, a hálózati társadalom világában

„Csak a könyv kapcsol múltat a jövőbe, invadék lelkeket egy nemzeté szöve.”

Babits Mihály: Rítmus a könyvről

Bevezetés: a hermeneutikai könyvtártól a hermeneutikai nemzetig és viszont

Mielőtt elmerülnénk a hálózatiságban testet öltő, virtuális nemzeti közösségekről szóló kulturális diskurzusokban, a nemzetpolitika könyvtárral kapcsolatos diszkurzív valóságának kérdéseiben, hadd utaljak vissza arra, hogy az a megtiszteltetés ért munkáltatóm, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár részéről, hogy 2015. október 3-a és november 7-e között delegált tagként részt vehettem a *Könyvtár, ami összeköt – Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése* elnevezésű programsorozatban. Ezt az együttműködési fórumot Kövér László házelnök hívta életre 2011-ben, és magától értetődő, hogy a magyar könyvtárosság szakmaiságát a határon innen és túl is erősítő programnak a Parlament Közgyűteményi és Közművelődési Igazgatósága, azon belül is természetesen az Országgyűlési Könyvtár ad otthont, valamint évről évre koordinálja, tervezi, szervezi, lebonyolítja az eseménysort.

Ennek az egy hónapig tartó „összetartásnak” a „műfaji” meghatározása nem egyszerű: éppúgy lehet tapasztalatcsereként, mint továbbképzésként definiálni, vagy akár szakmai szimpóziumnak, diskurzusnak, illetve, általánosságban, sajátos szakmai együttműködési platformnak, informális „csapatépítésnek” is nevezni. A rendezvénysorozatra 2015-ben először a tíz határon túli és vidéki könyvtáros mellett kilenc budapesti könyvtár is delegált tagokat, intézményüket és az anyaországi könyvtárügyet képviselendő. A budapesti tagok delegálása jó ötlet volt, hiszen a magyar államiság, parlamentarizmus és a magyar könyvtári rendszer központja is a főváros; az itteni „nagy könyvtárak” egyben „szakmai központok”. Aki Budapest nagyobb könyvtárait meglátogatja, már megismeri a könyvtári rendszer vázát. Fontos azonban, hogy vidékre, sőt a határon túlra is kitekintsünk,

ahogy maga a program is tartalmazott számos vidéki szakmai kirándulást. A mai korszerű könyvtári együttműködési és szolgáltatási rendszer nemcsak az országhatárokat lépi át, de a könyvtár fogalmi, nemegyszer intézményes kereteit is. Ez az egyszerre fizikai és hermeneutikai-elméleti határátlépés igencsak izgalmas geopolitikai szituáltság közepette történik: „tektonikus” erők játszanak a történelem lapjain, amelyeknek ugyancsak áramlási és töréspontjaiban van Magyarország. A történelem – Heidegger terminológiájával szólva – „kéznél-lévővé” lett, hiszen „mozgását” bárki megtapasztalhatta, aki például a migrációs problémával szembesült, akár egy fővárosi téren, akár vidéken, a migrációs útvonalaknál, vagy éppen az országhatáron. A globális média közvetítette történelmi események immár nem „valahol” a világban történnek, hanem akár lakhelyüinktől egy sarokra egy téren, vagy éppen házunk kertjének végében. Hegel még lovon látta – Napóleon képében – belovagolni a világtörténelmet a német világba, manapság a világtörténelem máshogy közelít Európához. A történelmi jelenvalólét szó szerint ittlétként mutatkozik, amennyiben a világtörténelem temporalitása a magyarság számára ismét „valós” idejűvé, földrajzilag „elérhetővé” vált. Ilyen legutoljára 1989-ben történt, azt megelőzően pedig 1956-ban, amikor is a „*az ország egy pillanatra szubjektívvé vált*”.¹ Akkor a szovjet tankok „*állították helyre a történelmi objektivitást*” (Kertész Imre), ma a migráció és az Európai Unió. A magyarság számára ennek a történelmi temporalitásnak a „betörése”, kéznél-lévősége ambivalens érzésvilágot implikál. Egyrésztől feltámasztja, ébren tartja a kollektív történelmi emlékezetbe burkolt történelmi emlékezet kollektív tudati (és tudatalatti) védekező és túlélő mechanizmusait, reflexeit, amely „visszavezetheti” a magyarságot a létfeledésből a „fakticitásba”.² Másrésztől, a Kárpát-medence geopolitikai pozicionáltságából és történelméből adódó sajátos, „határhelyzeti lét”³ lehetőség a magyarságnak egy olyan autentikus létmód megélésére, amely a magyarság létének legmélyebb ontológiai lényegébe, a megmaradás kérdéseibe vezet. Az „egzisztenciális” fenyegetettség „létmódja” a globális korra sajátos módon alakult át „fizikai” fenyegetettséggé, amely létmód éppen a kultúrában és a nyelvben található meg létkérdéseinek kulcsát. Az egzisztencia kifejezés itt szó szerint értendő, hiszen a magyarság csak lassan, mintegy húsz évnyi rendszerváltató időszak után ismerte fel a létvesztés, létfeledés és annak politikailag összefüggő történelmi-ontológiai komponenseit; a globális korszak és globális hatalmi erőviszonyok mechanizmusai közötti lokális összefüggéseket. Ez a felismerés a maga egzisztenciális valójában a közelmúltban három nemzetközi dimenzióban jegecesedett ki: a 2008-as hitelválság és folyományai, az ukrán válság, végül, talán „legfontosabbként”, a migrációs válság. E külső válságstruktúra ontológiai szerkezetéhez kapcsolódva nagy részben ebből adódik a belső válság, amelyre a történelmi és geopolitikai pozicionáltság „rágégit”. Nem e tanulmány szerzőjének feladata, hogy akár nagy vonalakban is feltárja azt a gazdasági-pénzügyi és politikai struktúrát és irányultságot, amely a globális kapitalizmus részeként „közel hozta” létkérdéseinket, mégsem lehet a kultúrafinanszírozás problémakörét – mint ahogy semelyik ágazat problémáját sem – elszakítani ezektől a struktúráktól. Ebben a történelmi szituációban nagy érték minden olyan kulturális együttműködési platform, politikai kezdeményezés, amely megerősíti, elmélyíti a kulturális szektor informális és szakmai kapcsolatait.

Az ösztöndíj-program egy hónapja alatt az együttes jelenvalólét fizikai átérésén túl számos olyan inspirációt kaptam, amely szakmai-tudományos érdeklődésemet motiválta, új irányokba indította. A Parlament és az Országgyűlési Könyvtár szimbolikusan is a leg-

ideálisabb hely egy határon inneni és túli könyvtári együttműködés rendszer „bázisául”, hiszen a magyar nemzet közjogi egyesítésének törvényi letéteményese, felhatalmazója és felhatalmazottja, jogi-politikai „koordinátora” maga az Országgyűlés, a Parlament, illetve a kormány. A fiatal könyvtárosok együttműködésének fő célja az, hogy az egy hónapos együttlét során intenzív szakmai programokat, könyvtárlátogatásokat, konferenciákat, könyvtári rendezvényeket, kiállításokat és egyéb más eseményeket, kirándulásokat bonyolítsanak le. A magyar könyvtári rendszer alapintézményei mind szerepelnek a programokban, hiszen egy hatékony, a hivatalos könyvtári-szakmai kapcsolatok, hálózatok mellett, „felett” működő együttműködési rendszer létrehozásához fontos ismerni a könyvtári rendszer meghatározó intézményeiben folyó munkákat. Ez az ismeret nemcsak az együttműködést és a kölcsönös párbeszédet mélyíti el, de a könyvtáros mindennapi munkája során is hasznosul, hiszen a könyvtárak sajátos hálózati-ágazati rendszere – amelyen keresztül megvalósul a használók kiszolgálása, közösséggé szervezése – eleve megköveteli, hogy rendszerszinten is jobban ismerjük a működést, több informális nexus épüljön a könyvtárosok és a könyvtárak között. A modern könyvtári intézményrendszer tehát már eleve úgy lett ki- és átalakítva, hogy a könyvtárak dokumentum- és információs erőforrásait hálózatba szervezi mind lokális, mind regionális, mind globális szinten. Aki belép a magyar könyvtári rendszer bármely szolgáltató helyére, az a teljes magyar könyvtári rendszer erőforrásaihoz is hozzájuthat a könyvtár infrastrukturális hálózatán keresztül. A könyvtári együttműködés rendszere⁴ azonban nem csupán és nem kizárólag a könyvtári hálózatok bejárattott, formális, magyar és nemzetközi kapcsolati és hálózati rendszerét kell magába foglalja, hanem – nem utolsó sorban, nemzet- és kultúrpolitikai dimenzióban – perspektívában is kell tekintenünk a könyvtári rendszerre, a könyvtárosok személyiségére, sokirányú szakismeretére, közösségszervező jártasságára. Arra a könyvtári rendszerre, amely ideális médiuma és megtestesítője a nemzetmegtartás szellemi-kulturális kritériumainak, hiszen 2011-es adat szerint a kulturális intézmények közül a könyvtárak képviselték a legnagyobb arányt.⁵ Ez az intézményi háló óriási erőforrást, közösségi potenciált – nem mellesleg dokumentum- és információforrást – képvisel. Ha mindehhez hozzáadjuk a határon túli magyar könyvtárakat, a könyvtárosok tudását, dokumentumait, informális kapcsolatrendszerét egymással és a kulturális szféra egyéb szereplőivel, akkor helyes döntésnek és módszertani kiindulási elvnek látszik, hogy határon inneni és túli (fiatal) magyar könyvtárosok informális közösségének megteremtésével próbáljuk motiválni, fejleszteni, inspirálni az új könyvtári együttműködési rendszert.

A 2015-ben már ötödik alkalommal megrendezett eseménysorozat azzal kecsegtetett, hogy a mindennapi, rutinszerű munkaköri kötelességek alól „felszabadulva”, határon túli és hazai kollégák szakmai rendezvénysorozaton, sajátos, csapatépítő jellegű „összetartáson” ismerkedjenek az ország könyvtárügyével, ismerkedjenek egymással; alakíthatóan évről évre bővülő személyes, intézményi, baráti, határokon is átívelő kapcsolatokat, kapcsolati hálót. A téma, tudományos asszociációit tekintve, számomra ideális (interdiszciplináris) kutatói epizód is egyben; elmélyíti, kiegészíti és egyesíti a „hermeneutikai fordulatot” követő, és az azt megelőző érdeklődési-kutatási körömet. A 2015-ös év abból a szempontból is fontos szerepet játszik szakmai pályafutásomban, hogy éppen tíz évvel ezelőtt kezdtem publikálni a *3K*-ba cikkeket, az akkor centenáriumát ünneplő FSZEK felújításának eredményeként először megfogalmazódó *biblioplasza modell* fogalmi kezdeményeivel. Érdeklődésem, különösképpen a 2008-as világgazdasági válság hatásának be-

gyűrűzése következtében, a könyvtárak, a könyvtárpolitika, a könyvtárügy globális faktorokra visszavezethető lokális fenntarthatósági problémáinak komplex kérdései, trendjei felé fordultak. Ennek a kérdéskörnek a tárgyalásakor felhívtam arra a figyelmet, hogy a tágabb hazai és a még tágabb közép-kelet-európai könyvtári horizonton a „világkockázat-társadalom” milyen kihívásokat jelent a közkönyvtárügy és a kulturális, illetve könyvtárpolitika fenntarthatósága számára. Ezekben az írásokban néhol már explicit formában is megjelenik a globalizáció argumentációs elméleti és valós terében újraértelmezett nemzetállamok ontológiai fennállásának kulturális és könyvtári jelentősége, kritériuma. A nemzetpolitikai, „nemzetállami” diskurzus egyes főnálló, főáramú tudományos tézisek és jelenségek (globalizáció) tükrében meghaladott elméleti és történelmi vitának tűnhet. Azonban számos, éppen a globalizáció által begyűrűző „megszaladási jelenség”⁷⁶ – lokális és globális egyenlőtlenségek növekedése, demokratikus deficitben is megnyilvánuló különbségek, migrációs válság, ökológiai kihívások – arra hívják fel a figyelmet, hogy speciális, kiélezett történelmi helyzetben, a történelem tektonikus mozgásai közepette az „államok feletti” struktúrákban értelmezett nemzetfogalom éppúgy anakronisztikussá, pusztán elméleti konstrukcióvá válhat, mint a XIX. században létrejött nemzetállamok fogalmi kritériumai, politikai keretei. Korunk nemzetpolitikai kihívásait új nemzetpolitikai, azon belül is új kulturális, kultúrpolitikai stratégiákkal, szakpolitikával lehet csak kezelni.

Kultúra, nemzet, könyvtár (hermeneutikai interpretációban és összefüggésben)

A könyvtár diszkurzív (szöveg)valósága

„Meggondolandó, hogy a technikailag uniformizált világcivilizáció korában lehet-e még – és mennyiben – otthonról [Heimat] beszélni.”⁷⁷ Ezeket a gondolatokat írja Heidegger nem sokkal halála előtt (1976-ban) egy jegyzetében,⁸ amikor a modernitás válsága a technológiai fejlődés és a társadalmi lét viszonyainak antagonisztikus kapcsolata „kritikus” szintre jutott a német-honi mester értékítéletében. Most kapcsoljuk ki e gondolatmenetből azt az ember életéből egyébként nehezen ignorálható, csak egyszer átélhető egzisztenciális körülményt, hogy néhány nappal később Heidegger meghalt, és a halál közelsége, a halál jelenvalóléte, az a tény, hogy valaki ontológiai értelemben is a halálán van, egy nagyon speciális egzisztenciális határhelyzet és létállapot, amely pesszimista gondolatokat indukálhat, alapvetően nagyon messzire mutató megállapítás. A mai korszellem „adta” egyik legfőbb jellemvonása az emberi világnak a mobilizáció. E komponens nemcsak az emberre magára értetődik, de a mobilizálódás, a mobilitás, a technikai-civilizációs lét alaptulajdonságává („tulajdonképpeniségévé”) vált. Az emberi ittlét jelenvalóságának konstrukciója a mobilizációban fejeződik ki, nemcsak a fizikai, de a virtuális világ realitásában is. Az elérhetőség, a kéznéllevőség, a jelenlét mind-mind a virtuális jelenvalólét alapkomponensei, strukturális konstituenseivé lettek, hiszen a személyes – és nem utolsósorban virtuális – mozgásunkat, mobilizációnkat a technikai eszközök is támogatják. Lábnymunk már nemcsak az ökoszisztéma felől értelmezhető, de a digitális térben is releváns fogalom. Manapság, amikor a hűtőszekrény, a televízió vagy éppen a légkondicionáló berendezés távolról, az internet segítségével vezérelhető, akkor „fordított előjellel” is mondhatjuk, ha mi magunk fixen maradunk, amikor éppen otthonról dolgozunk, hogy a mobilizációnak van alárendelve a

teljes jelenvalólét. Így van, így lett ez a könyvtárral is, a virtuális könyvtári valósággal, az olvasó (használó) könyvtári jelen(való)létével, hiszen ma már nem elégszünk meg azzal, hogy egy-két könyvet elvisszünk magunkkal a nyaralásra, hanem egy „teljes könyvtárat” szeretnénk magunkénak tudni az egyre nagyobbodó tárhelyű e-könyvolvasó berendezések memóriájában. Mindezekkel a jelenségekkel kell összefüggésbe hozni a Heidegger-idézet egyfajta „antitéziseként” értelmezhető Babits-verssorokat. A könyv és a könyvtár temporalitása (időbeli létezése) teljesen átalakult a világhálóknak, az elektronikus tartalmaknak köszönhetően. A könyv a virtuális térben közösségivé, bárholnan, akármennyi olvasó számára elérhetővé lett, a statikus, az eredeti szerezőtől ránk hagyományozott szövegek már nem minden esetben szentek, változtathatatlanok, hiszen „dinamikusan” átírható, hozzáférhető „szövegkontextusban” tárulnak fel előttünk a szövegvalóságok. A szövegek (könyvtári szövegvalóságok) mutatkozása – fenomenológiai értelemben vett jelenléte, észlelete – a könyvtár fenomenológiai-hermeneutikai mutatkozását, de facto társadalmi jelentését, szerepét is „átírta”. Szükséges volt ez a hermeneutikai⁹ fordulat a könyvtári szövegvalóságok, egyáltalán a könyvtár új, hermeneutikai-nyelvi szövegvalóságának kibontásához. A könyvtárfogalom hermeneutizálása egyfajta nyelvjátékokon (itt: beszélgetéseken) alapuló diszkurzív szövegvalóságot, diszkurzív kulturális teret teremt. És itt meg is találtuk a könyvtár első – és egyben legfontosabb –, nemzetpolitikai dimenzióban is értelmezhető médiumát; a magyar nyelvet.

A nyelv hermeneutikai értelmezésben beszélgetésnek tekinthető, azonban ez a koncepció a nyelvet nemcsak a közös nyelv felől értelmezi, hanem egyáltalán a nyelv ontológiai fennállásának kritériumai felől definiálja. „*Aki olyan nyelven beszél, amelyet senki más nem ért meg, az nem beszél. [...] a beszéd nem az én, hanem a Mi szférájához tartozik.*” – mutat rá Gadamer.¹⁰ Nyelv és nemzeti közösség nélkül nincs nemzeti irodalom, nincs megértés, értelmezés, hiszen a „*nyelv egymásbózt rendel bennünket*”.¹¹ A nyelvi közösség a megértés referenciája, az értelmezés diszkurzív közege. Keresve sem találunk a szövegek és a diszkurzusok intézményesülésének ideálisabb helyet, mint a hermeneutizált könyvtári tereket, legyen szó konkrét vagy absztrakt, virtuális és valós könyvtári terekről. A beszélgetés gadameri modelljét egyrészt tehát a könyvtár (fenomenológiai) mutatkozásának ontológiai előfeltételeként vonhatjuk be ebbe a diszkurzusba; másrészt egy hermeneutikai nemzetfogalom – és ebből fakadó diszkurzív nemzetpolitika – fundálásának közös kulturális platformjaként is tekinthetünk a könyvtár és a nemzet új dimenzióban felmutatott (kulturális) összefüggéseire. A kultúra szó nem azért került zárójelbe, mert kiegészítő, járulékos szerepre kárhoznánk, ilyesmi nagyon is távol áll tőlem, azonban a kultúra kifejezést a szocializmus korszaka, azzal, hogy a társadalmi egyenlőség egyik fontos dimenziójává, „harcává” tette, paradox módon el is koptatta, ki is üresítette. A kultúra ideologikus-metafizikai konstrukciója máig élő kulturális törekeket okozott és konzervált a magyar értelmiség soraiban. Nos, persze a kommunizmus is egyfajta „destrukció” volt, még ha nem is hermeneutikai, hanem ideológiai értelemben. A hermeneutika azonban nem ideológia, nem szellemi ellenzéki mozgalom, legfeljebb „módszer”. A fenomenológiai redukció hermeneutikailag kibővített szempontrendszer a kultúrában is azt keresi, hogy létezőt a léthez juttassa „vissza” a destrukció módszerével. A fönnálló – létezőnek a lét felé történő redukciója – destrualása olyan „projekt” és idea, amely számos félreértésre, gyanakvásra szolgáltathat okot, különösen egy olyan történelmi intézményrendszer-nél, mint a könyvtár. A kultúra filozófiai-hermeneutikai vizsgálata, teoretikus elemzése

azonban éppen azt célozza meg, hogy a „kultúra” mint „dolog” hogyan legyen eszköze a létező lét felé történő redukciójának, orientálásának, a tulajdonképpeniség, az el-nem rejtettség, az igazság autentikus médiumának. A létvesztés, a létfeladás élménye a mai európai embernek nemcsak hermeneutikai fogalmakban feltárulkozó eseménye, hanem az európai létszerkezet napi szinten megtapasztalható válsága. A magyarság számára paradox módon éppen ezek lettek a fakticitás alapkomponenseivé, hiszen egészen a török uralomig vezethető vissza a léttelenség hiánya. Heidegger az embert a leghátborzongatóbban otthontalannak nevezi, de azt is hozzáteszi – a *Bevezetés a metafizikába* című előadásában – „*hogy (az ember) a »lebíró« (über-nältigenden) létezővel, (lebíróval) szembeni erőszak-tevése¹² alapján és azonközben erőszakhoz folyamodik.*” Mai világunkban az „erőszak-tevés” fizikai dimenziója mint a létfeladás „kiegyenlítő” szerepe jelenik meg például a migráció esetében, és mindez természetesen a kulturális-filozófiai diskurzusokban, a kultúrát intézményesen szolgáltató szférában is új gondolkodást tesz szükségessé.

A kultúra hermeneutikai¹³ felfogása alapvetően destrukciónak veti alá a kultúráról való metafizikai (pl. marxista) diskurzust, amikor az „erőszak-tételt” (Gewalt-tätigkeit) a lét alapkonstituensévé teszi. Az „erőszak-tétel” mindazonáltal új dimenzióval gazdagítja a kultúra fenomenológiai-hermeneutikai fogalomkörét, diskurzusát is. Olyan toposz ez, amelyben a kultúrát az európai egzisztencia és kultúra „határterületeim” kell – ebben a történelmi időben különösen is – újáértelmezünk, és amelynél létvesztett európai kultúránkban „radikálisabb” elképzelés nemigen lehetséges egy hermeneutikai „kultúrnemzet”¹⁴ programjához. Ha a kultúra nembeli-egzisztenciális, „létbeli” orientációs szerepét, az el-nem rejtettséget nem egyfajta elvont humanizmus céljában látatjuk, hanem a létező mögötti lét igazságainak feltárásában, akkor a kultúra és a könyvtár hermeneutikai interpretálása is gyökeresen más fogalmi és nyelvi valóságkonstrukciókat igényel. A kultúra a létet kell hogy szolgálja, a létező egzisztenciális, határhelyzeti (véges) irányultságát kell fenntartania az értelmezésben, a megértésben és az alkalmazásban. (Később fejtsük ki, hogy ebből is következően miért a nyelvben élő kultúra a legfontosabb a hermeneutikai kultúrafogalom interpretációja számára.)

A mai könyvtár multifunkcionális, multikulturális, komplex kultúrákövetítő és sokirányú intézményes kapcsolattal rendelkező közösségi térként már a fizikai valójában is hermeneutizált szféraként jelenik meg. A könyvtár „kitágított” értelmezési kontextusai megfeleltethetők a gadameri beszélgetés nyelvi modelljének. A nyelvjátékokban, diskurzusokban, beszélgetésekben feltárulkozó könyvtárfogalom értelmezései jóval túlnyúlnak a könyvtár hagyományos (metafizikai), azonosságfogalmon alapuló zárt értelmezési körén. A könyvtár destrukciója visszatérést jelent az „eredethez”, az olvasás „helyett”¹⁵ a szövegvalóság teremtéséhez, konstruálásához. Ha „a nyelv beszélgetés”,¹⁶ akkor az írásbeliség¹⁷ és az azt közvetítő intézmény hermeneutikai-fogalmi feltárulkozása is annak minősíthető. A közösségi könyvtár hermeneutikai ideája tehát írott szövegek diszkurzív platformjaként definiálják a könyvtár hermeneutikailag kitágított fogalmi horizontját. Ebben az értelmezési kontextusban a könyvtár a megértésben dinamikusan változó, folyamatosan felülíródó szövegek diszkurzív halmaza. Ha a hermeneutikai könyvtárfogalom diszkurzív-nyelvi valóságát keressük, akkor azt minden webes tevékenységhez valamiképpen hozzárendelhetjük, (vagy inkább fordítva!), hiszen tartalmak keresése, megosztása, előállítás, az ezekhez hozzárendelt diszkurzív (web2-es) platformokon keresztül a gadameri beszél-

getési modell a hermeneutizált könyvtár fennállásának fundamentálonológiai conditio sine qua nonjává válik.

A nemzetpolitika (kulturális), diszkurzív valósága: a nyelvben élő nemzet politikai nyelvjátékai¹⁸

Rámutatottam arra, hogy a korszellem a könyvtárat is megérintette; mintha a könyv, a szöveg maga is – és nem csak olvasója – egy kicsit „otthontalanná”, egyben határtalanul nyitottá is válna a virtuális térben, fix térbeli helyek híján. Ez az adottság azonban éppúgy tekinthető előnynek, mint hátránynak, ami nagyon is attól függ, hogy a virtuális tér adta mobilitás a kultúrát merrefelé nivellálja. De maguk a változás irányai sem egyértelműek az eredményeket tekintve. A „rombolás” elvben nagyon termékeny szintéziseket, szimbiózisokat hozhat létre. (Vagy egyenesen visszatéríthet a hagyományhoz, a lét alapkérdéseire, ahogy a hermeneutikai destrukció végzi.) Más, de egyáltalán nem mellékes kérdése a kultúrának a kulturális-esztétikai színvonal problémája. A marxista filozófia, művelődéspolitikai hierarchikus-ideologikus (metafizikai) kultúrafelfogásáról hasonló ellentmondás mutatható ki: az ideológiai alapú értékhierarchia sok, valóban értékes művet preferált és sok értéktelent valóban diszkreditált. (Míg számosat megtűrt.) A probléma abban állt, hogy időnként – megint csak ideológiai megfontolások következtében – éppen fordítva történt a „rostálás”. Ezek az értékpreferenciák szerinti törésvonalak a rendszerváltozás után más-más értékek alapján „újratermelődtek”. A nemzeti – „nemzetietlen” (népi-urbánus) szembeállítás káros a kulturális fejlődés szempontjából, de hermeneutikai, nemzetpolitikai, kulturális szegmenseit tekintve is. A szubjektum-objektum kettősségére (osztály-kultúra, nemzet-kultúra) építkező kultúrpolitika ideje végképp lejárt, hiszen a hermeneutika éppen e dichotómia meghaladásának programját tűzte ki célul. A kultúra hermeneutikai lényege éppen abban áll, hogy értelmezések, diskurzusok, beszélgetések szülessenek róla, amelyek az esztétikai élményt és a recepcióelméleti hatásmechanizmust hermeneutikai alapokra helyezték, a kultúra által képviselt műveket a lét igazságának fényében feltárják. A hermeneutizált könyvtármodell ebből a szempontból egyrészt tartalmazza a „hermeneutikai keretet”, a szövegek választékát, diszkurzív platformját megteremtve, másrészt „teret” ad a befogadásra, értelmezésre, megértésre, alkalmazásra (tehát a hermeneutika kör teljességére,¹⁹) hiszen a szövegekről szóló diskurzusok, beszélgetések is közösségi felületeken zajlanak. „*A kibomló világ napvilágra hozza a még el nem döntöttet, a mérték nélkülit, és így felhívja a mérték és döntés rejtett szükségességét*” – írja Heidegger a *Műalkotás eredete* című művében. Ennek az esztétikai mértéknek, megértésnek nagy szerep jut a közösségi médiában, hiszen gondoljunk csak például a *moly.hu* közösségi oldalra, ahol egy-egy műhöz sokféle értelmezést, diszkurzív platformot találunk. A kultúraelsajátítás új technológiai felületei és adottságai lehetővé teszik, hogy megpróbálkozzunk annak a felvázolásával, miként lehet a szövegeknek az olvasás és írás általi dekonstrukciójával újradefiniálni a kulturális-politikai nemzeti közösséget (autentikusságot) teremtő posztmodern könyvtári világot. A kérdés rendkívül sokrétű, sokdimenziós tudományos probléma, ahogy a mai, posztmodern könyvtár és nemzeti létállapot is az.

A Könyvtár, ami öszeköt – Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködésének programja vonatkozásában azonban nemcsak az töltött el nagy örömmel, hogy bizalmat kaptam fiatal könyvtárosként „könyvtáram” képviselőre, hanem az is, hogy már a felkérés

során világossá lett, hogy ennek a bő hónapnak a konkrét eseményei, történései ürügyén érdemes egy elméleti, hermeneutikai-politikatudományi horizonton is diskurzust nyitni a könyvtárról mint nemzetpolitikai tényezőről. Különösen fontosnak ítélem ezt a diskurzust a magyarság közjogi-kulturális egységének helyreállításához való intézményi és szakmai hozzájárulásban, együttműködésben, de abból a szempontból is, hogy a kultúra „léte” mindig valami „mást”, valami olyan (hermeneutikai) többletet tartalmaz a közösség politikai létezésén túl, amit a politika sajátos nyelvjátéka, nyelvi valóságkonstrukciója nem tud kifejezni. Ehhez azonban magát a hagyományos politikát is meg kell „haladnunk”, diszkurzív elvűként kell róla gondolkoznunk. Heidegger számára a politikum a létre ráakódott, ezért eltávolítandó létező, hogy a politika eredeti ontológiai státuszáig, a „polgári” közösségig (polisz) visszajussunk. A közösségi „lét” mint a jelenvalólét sajátos közege (autentikussága-tulajdonképpenisége) tárulkozik fel előttünk a web2-es, együttes jelenvalólét során, hiszen a közösség közvetlenül adott formában létezik. A virtuális valóság realitása sajátos (politikai) közösséget és diskurzust is teremt a polisz közösségi értelmében, hiszen, mint többször állítottuk, a web2 maga a beszélgetés, a diskurzus. **A virtuális valóság közösségi jellegénél fogva alapvetően hermeneutizálja (beszélgetéssé alakítja) a nemzetpolitika fogalmát is, hiszen egyrészt nyelvi egy platformra hozza az azonos nyelvű használókat, másrészt megszámlálhatatlan további kisebb közösséget is teremt, létrehozva a nagyobb nemzeti (és nyelvi) közösségeken belül létező kisközösségi pluralitást, de a multikulturális, többnyelvű kisközösségek perspektívájában is hatalmasak a lehetőségei.** E hatalmas közösségi tablónak most elsősorban a nemzeti közösség és a kultúra viszonylatával foglalkozunk. A virtuális valóságra a „virtuális”, államoktól és földrajzi helytől független nemzetegyesítés sajátos platformjaként tekinthetünk, amelyben különösen nagy szerepe van a kultúrának, a kulturális diskurzusnak. Ha ebben a folyamatban a könyvtárról, mint nemzetpolitikai tényezőről beszélünk, akkor a kultúráról (információról) mint a nemzetpolitikát (műveltségileg, gazdaságilag) intézményesen egyaránt támogató szolgáltatási rendszerről kell diskurzust nyitnunk.

A nemzet fogalma hermeneutikai narratívában „önmagában” csak üres absztrakció, amelyet nem csak a politikai alrendszer szintjén szükséges a nemzet egyesítésének szempontjai szerint definiálni. E politikai nemzet fogalmi „redukciója” a kultúrát kell hogy jelentse, amely nem „szűkítést”, hanem a nemzetfogalom kitérítését jelenti, mivel a kultúra, a kulturális ellátás rendszere, a kultúrának mind a szélesebb, mind a szorosabb értelmezési tartományát nyújtja.²⁰ A kultúra sajátos dimenziókban fejezheti ki egy nemzet politikai egységét, így az igazi műalkotásnak, „*a valamire műként való tekintés ismérvének*” az tekinthető, ha az ontológiai differencia ismérvei, (lét-létező) értelmezhetőek általa, ha a műalkotásban a „*létező igazsága lép működésbe*”.²¹ Az igazság felfedést, el-nem rejtettséget jelent. Az esztétikai érték fogalma tehát immanens, a létben feltáruló, amely a hermeneutika nyelvén azt jelenti, hogy a „*műalkotás a maga módján feltárja a létező létét. A feltárás a műben történik, s ez nem más, mint felfedés, azaz a létező igazsága. A műalkotásban a létező igazsága lép működésbe. A művészet az igazság működésbe lépése.*”²² A nemzeti kultúra hermeneutikai „köre” a nemzeti létezés létigazságait fedi fel. A de(kon)strukció ez esetben azonban távolról sem egyfajta „nihilista” diskurzus és metódus bevitelét jelenti a nemzet fogalmának és kultúrájának hermeneutikai megközelítésébe, hanem valójában a hagyomány és a tekintély (hermeneutikai értelmezésű) rehabilitációját. A diskurzusközpontú politikai

nemzet fogalmában helyet kell adni a kulturális pluralitásból fakadó sokszínűségnek, mi több, egy diszkurzív nemzetpolitikai praxist a kulturális sokszínűség tölthet meg igazán tartalommal. A kultúra, tágabb hermeneutikai és nemzetpolitikai kontextusba ültetve az igazág felfedője. A nemzeti kultúra hermeneutikai lényegét Babits fogalmazza meg: „*Az én szolgálatom: megőrizni népem legtisztább erkölcsi hagyományait, nem engedni, hogy az igazság szelleme elavuljon. A kezdődő barbárság lármája közt ébren tartani a lelkiismeret sajnó nyugtalanságát. Megóvni egy jobb idő számára az emberieség megvetett eszméit, a szellem és szabadság tiszteletét. Ezek a nemzet igazi szentségei. Ha őket az áradat prédájául engedjük, micsoda anyagi előny vígasztalhat? Akkor többé talán nem is nemzet a nemzet. (Csak tömeg, vagy állam.) S minden bizonynyal nem magyar a magyar!*”²³ Ahol tehát véget ér a nemzetegyesítés nyelvjátékokban kifejezhető politikai diskurzusa, onnantól indul a kultúra transzcendentált fogalmának tartalommal való kitöltése, redukciója, egy nemzet „hermeneutikai öneszmélése”. Ha a politikai alrendszer egyfajta alapként, „normatív diskurzusként” definiáljuk, akkor a kultúra – nemzetpolitikai szempontú – fogalmát a kulturális szabadság fogalmának megtöltésével hozhatjuk „helyzetbe”. A nemzetpolitika fogalmának absztrakt fenoménje a kultúra területén nyeri el eidoszát (fenomenológiai lényegét). A kultúra fogalmának fenomenológiai-hermeneutikai értelmezése össze tudja kapcsolni a mindennapiságot (ökonómikus, életteni-társadalmi folyamatokat) és a nem mindennapiságot, a „tulajdonképpeniséget”, vagyis a művészetet, azáltal, hogy a művészet megnyitja, felmutatja a létező létét. Mi az a fő közvetítő, egyben legáltalánosabb médium, amelyen keresztül a kultúra nemzetpolitikai szempontú redukcióját elvégezhetjük? A magyar nyelv, amely természetesen nem jelenti azt, hogy a „nyelven kívüli” kultúra, így például a táncművészet, zeneművészet, képzőművészet ne lenne legalább olyan fontos nemzetpolitikai tényező, mint mondjuk, az irodalom. Minden kulturális tevékenység alapja ugyanis a nyelvjátékon alapuló diskurzus, az értelmezés, a megértés és a dialógus körén alapuló kommunikáció, műbefogadás, alkalmazás. A nyelv azonban a lét tekintetében minden művészeti ágat felülír, hiszen „*a nyelv a lét háza*” – fogalmazza meg Heidegger, de a „*nyelvében él a nemzet*” axiómája talán még jobban rámutat az egy nyelvben élő etnikai közösség fakticitására. A lét szempontjából „*a nyelv a lét szónvá válása volt: költészet. A nyelv az az ősköltemény, melyben egy nép a létét köti meg. Megfordítva pedig: a nép nyelvének kialakítását az a nagy költészet kezdi meg, mely által valamely nép belép a történelembe.*”²⁴ A nyelv tehát: betörés a létbe. Mindez azt is jelenti, hogy egy nép addig van a történelemben, amíg a nyelve „élő” és költőileg (irodalmilag) is létezik. (Mi, könyvtárosok azt is hozzátehetjük, hogy amíg olvassák az adott nyelven keletkezett irodalmi szövegeket.) A nemzetpolitikának ezért alapvető eleme a nyelvpolitika. A nyelvben élő, a nyelv által kifejezett művészetre elsősorban áll Heidegger megjegyzése: „*A művészet [...] nem elsősorban azért mű, mert létrehozta, megcsinálta, hanem, mert az egy létezőben kikényszeríti a létet.*”²⁵ Ezzel ismét oda jutottunk, hogy a nyelvben kifejezett kultúra „erőszak-tevése”, esztétikai célja a nemzet együttes jelenvalóletének a „kikényszerítése”.

A „nyelven túli” kultúrához közelítve könnyebben értelmezhetjük a multikultúrát. A kultúra hermeneutikai interpretálása révén képesek vagyunk a nemzetpolitika nemzetállami és területelvű dilemmájának, dichotómiájának meghaladására. Gondoljunk csak például Bartók *Román népi táncok* című zongoraművére. Az egyetemesség, a multikulturalizmus, a nemzeti mibenlétet tökéletesen kifejezi ez a mű, hiszen magyarként, román népi motívumokat feldolgozva, egyetemes műremeket teremtett a zeneszerző. A kultúra, a kulturális másság „rendszerbe illeszthetőségének” dilemmái és ellentmondásai éppen a

kultúrafogalom dinamizmusából, pontosabban a modernitás kulturális dinamizmusából fakadnak. Kultúrák találkozása elvben megtermékenyítő is lehet, elsősorban a kultúra magas szintjén; a mindennapi szokásvilág kultúrája azonban sokkal nehezebben alakítható. Ezek tükrében kell újragondolnunk a multikulturalizmus – nemzetpolitikára is kiható – téziseit. A multikultúra fogalma mára az egyik legátideologizáltabb fogalom lett, amely a társadalomtudomány és a politika operál és manipulál. A multikulturalizmushoz kapcsolódó kritikai elméletet dolgozott ki nemrégiben egy izraeli kutató, Liav Orgad, aki a *The Cultural Defense of Nations – A Liberal Theory of Majority Rights* című új könyvében arról ír, hogy „[...] az egyik problémát az jelenti, hogy a multikulturalizmus fogalma az utóbbi évtizedekben jelentősen átalakult. A multikulturalizmus eredetileg elsősorban a nemzeti kisebbségek kulturális sajátosságainak megőrzését célozta, nem pedig az újonnan bevándorlókat. E mögött az az elgondolás húzódott meg, hogy a nemzeti kisebbségek (mint az óslakos indiánok az Egyesült Államokban vagy a baszkok és katalánok Spanyolországban) egy olyan állam polgáraiként kell élnenek, amely eleve adott volt számukra, nem ők döntöttek arról, hogy az állam polgárai lesznek. A mindenkori bevándorlók azonban egy előre meghatározott helyre költözésükkel amellet is döntöttek, hogy milyen kulturális értékek mentén szeretnék folytatni életüket.” A nemzetpolitikát magát is érintő fogalmi dilemmáira, alapkérdésére – a nemzetpolitika önálló szakpolitika vagy szakpolitikák kerete, „vezérlő elve” – is röviden kitekintve, föl kell építeni a nemzetpolitika, geopolitika, kultúrpolitika (és annak részeként a könyvtárpolitika) komplex fogalmi-intézményes normarendszerét, informális közösségi-intézményes hálóját, amely a magyarság sajátos helyzeténél fogva a könyvtártudomány számára különösen fontos, izgalmas és felelősségteljes feladat. Több tényező is bonyolítja a kutató helyzetét a téma kifejtésében. Egyrészt a történelmi Magyarországról nem lehet beszélni Kelet-Közép-Európa sajátos regionális és történelmi helyzetét nem alapul véve, amely sajátosan illeszkedik az Európai Unió politikai rendszerébe, valamint a globalizáció még tágabb, újban egyre fokozódó (migrációs, ökológiai) problémáiba. Másfelől a nemzetegyesítés kulturális-nemzetpolitikai ellentmondásának is felfogható az, hogy a határon túli és a szórványmagyarság „határon átívelő”, közjogi eszközökkel történő nemzetpolitikai egyesítése – a nemzetállami koncepcióval „szemben” – egy államok feletti politikai struktúrában adott esetben hatékonyabban működhet, hiszen a „határon túliság” ontológiai szempontjait csak egy ilyen nemzetközi konstrukcióban lehet hatékonyan érvényesíteni.²⁶ A magyar nemzetállamiság belső, történelmi-ontológiai ellentmondása tehát a többség-kisebbség, a területileg egységes, „homogén” nemzetállami vs. heterogén, határon túli, multikulturális területek, regionális politikai preferenciáinak kettőségében áll. Az unión kívüli – egyben határon túli – területek geopolitikai problémája a globalizációs erővonalak között is fönnáll. Az euroatlanti együttműködési térben Magyarország szituáltsága, pozicionáltsága, a történelmi előzmények és a jelenkor aktuális kihívásai (migráció, terrorizmus) miatt is rendkívül komplex erő- és „határvonalakat” jelent. Három – nemzeti, uniós, globális – politikailag és földrajzilag részben átfedett „alstruktúra” metszetében kell tehát kultúráról, specifikusan könyvtárügyről, intézményesített kultúraátadásról, ezek nemzetpolitikai, európai uniós, globális összefüggéseiről beszélnünk, ha a sajátos magyarországi viszonyokat ezen a kiterjesztett horizontokon vizsgáljuk. Ezen belül magát a nemzetpolitikát is több oldalról kell megvilágítanunk ahhoz, hogy hatékony lehessen a kulturális önazonosság és nemzetegyesítés aktsaiban. Mindhárom „terület” önmagában és egymásra vetítve is összetett, változó, konfliktusos „zónát” takar, akár a történelem távolabbi, akár a jelenkor

kurrens problémáira fókuszálunk, különösen, ha mindennek multikulturális dimenzióit is vizsgáljuk. **A magyar könyvtári rendszer**, amely tehát felettébb komplex és bonyolult (nemzetközi) helyzettel együtt élő, sajátos hálózati-ágazati intézményi struktúrában működik, **a multikultúra és a nemzeti kultúra közötti dialógus elmélyítése mellett az egyetemes kultúrára is fogékony, ezek között preferenciális súlypontokat, szintéziseket megteremteni tudó könyvtárosokat kíván. A könyvtári hálózatok, elsősorban a nemzeti könyvtárakon keresztül megvalósuló nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési, dokumentumcsere- és információ-szolgáltatási háló ugyanakkor sajátos, „globális” intézményrendszerre szélesíti a különféle könyvtártípusok lokális alrendszereit.** Nagyon leegyszerűsítve: aki a könyvtári intézményrendszer bármely földrajzi és strukturális szintjén belép egy könyvtár szolgáltatás körébe, az egyszerre a világ összes könyvtárából kérhet dokumentumokat, információkat. (Ez a világháló egyik ontológiai ismérve is egyébként, és ebből a szempontból a webes jelenlétnek könyvtári létmódot tulajdonítanunk!) Ez a funkcionális és strukturális viszonyrendszer azzal is meg van bonyolítva, hogy a könyvtári-intézményi hálózat maga is (részben) az internetes hálózatokon keresztül lesz tartalomszolgáltatóvá, amely más módon és más ontológiai „szinten” is közelíti egymáshoz a közgyűjteményi ágazati rendszereket és az egyéb tartalomszolgáltatókat. Korunk emberének – a heideggeri terminológiát parafrázálva – a „könyvtárban-lét” az egyik fontos létmódjává lett, éppen a webes, virtuális jelenvaló-lét „könyvtári” lényegénél fogva. Ma már minden internethasználó „könyvtáros” is, abban az értelemben, hogy előállít, megoszt, archivál, elérhetővé-kereshetővé tesz („feldolgoz”) és természetesen maga is keres tartalmakat. Az interneten való létezés (Web2) ma már nincs meg ezek nélkül a „könyvtári” funkciók nélkül.²⁷

Nézzük meg közelebbről, hogy e többsíkú használói, geopolitikai, szakmai, intézményi horizontok, feladatok és szükségletek metszeteiben hol kristályosítható ki egy Kárpát-medencére általános érvénnyel megfogalmazható könyvtári-kulturális „nemzetpolitikai minimum”. Hogyan járul hozzá a Kárpát-medence fiatal magyar könyvtárosainak együttműködése, egyúttal az intézmények közötti informális, baráti kapcsolati-együttműködési rendszer, a könyvtárak együttműködési rendszerének kiépítéséhez. Egyáltalán, melyek a könyvtári együttműködés rendszerének nemzetpolitikai, könyvtár politikai specifikumai, kritériumai, kapcsolódási területei? A téma további kibontásaként a posztmodern politika- és könyvtártudományi közelítésben szeretném összefoglalni azokat a megállapításokat, amelyek egy hermeneutikai könyvtárfogalom fogalmi kritériumrendszerében a posztmodern (diszkurzív) könyvtártudomány téziseit jelentik. Törekvésünk abban összegezhető, hogy a diszkurzív politikatudományt és a diszkurzív (hermeneutikai) könyvtárfogalmat összekapcsoljuk nemzetpolitikai perspektívában. A diszkurzív (hermeneutikai) politikatudomány azon a ricoeurri megállapításon alapszik, hogy a „szöveg miként lehet alapja és tárgya nemcsak hermeneutikai elemzéseknek, hanem társadalomtudományi vizsgálatoknak is.”²⁸ A hermeneutikai társadalomtudomány lényege, hogy a megértő társadalomtudomány helyett értelmező társadalomtudományokra van szükség, hogy a megértést immár a hermeneutika kontextusában használjuk a társadalomtudományi gondolkodásra is. A társadalom, a nemzet ebben a kontextusban szöveggé, szövegvalóságok különböző szintjeként értelmezendő. Mochael Oakeshott felfogásában a szövegnek, a nyelvjátékoknak a priori konstituáló szerepük van „a politikai valóság létrejöttében, fennmaradásában és változásában.”²⁹ A diszkurzív politikai valóság beszéd- és szövegközpontúsága nyilvánvalóan csak

valamilyenféle demokratikus politikai-társadalmi rendszerben jöhetett létre és maradhat fenn. A vitán, beszélgetésen, dialóguson, polémián alapuló politikai rendszerek a politikai értékeket, interpretációkat a politikai tartalmú nyelvjátékokon keresztül manifesztálják, ahogy az értelmezés és a megértés kérdései is a nyelv politikai diszkurzív artikulálásától függnék. Sokan nekem szegezhetik a kérdést, hogy a mai világban hogyan létezhet politikai diskurzus, hiszen szinte kiüresedett a politikai diskurzus természete – „mindenki mondja a magát” –, amely nemhogy az „átjárhatóságot” (a polémiát), de a nyelvi reflexiókat is jelentősen leszűkíti. A politikai és nyelvi kulturáltság nyilvánvalóan nagy mértékben összefügg azzal, hogy milyen természetű – és nem utolsósorban színvonalú – politikai diskurzus alakulhat ki egyáltalán. Hermeneutikai értelemben a politikai tér, ahogy a társadalom bármely jelenségének szövegvalósága, diszkurzív (vita) jellegű, tehát egy a priori műfaji-nyelvi adottság. A diszkurzív, hermeneutizált nemzetpolitika kísérlete azért van nehéz helyzetben, mert egyáltalán a nyelvi ténye (léte) sem mindenki számára elismert, ahogy például a kultúr-, gazdaság-, vagy éppen egészségpolitika fogalmi diskurzusai, szövegvalóságai evidenciaként léteznek. Sokan, leginkább politikai-világnézeti megfontolásokból, eleve gyanakodva tekintenek egy önálló nemzetpolitikai szakpolitikára, ami helytelen, bár kétségtől elártható, hiszen a nemzetpolitikai diskurzus szövegvalóságának hagyománya számos, politikailag lejárátódott, „kirekesztő”-metafizikai, absztrakt fogalmi konstrukcióktól terhelt. Ez azonban nem lehet ellenvetés arra nézve, hogy egy hermeneutikai szempontú nemzetpolitikai kísérletnek ne adjunk esélyt. Egy olyan nemzetpolitikai diskurzusnak, amelyre talán ma még nem érett a politikai rendszer minden résztvevője, szereplője, de olyan lehetőségekkel kecsegtet, amelyek szélesebb platformon, új szempontok szerint fogalmazhatják újra a nemzetpolitika pozícióit. Amikor tehát 2010-től új nemzetpolitikai fordulatról beszélünk, akkor egyszerűen már az a tény, hogy beszélünk róla, hogy egyáltalán önálló, csak rá jellemző nyelvi toposzokkal illetjük, már a diszkurzivitás főnállását, a téma előzetes megértését mutatja. Azzal, hogy valamit nyelvi-leg kitüntetett helyzetbe hozunk, szavakkal illetjük, már az előzetes megértéssel kecsegtet bennünket. A diskurzus léte a nyelvben él, és abban is kezdődik. A politikai diskurzusok közül a nemzetpolitikai diskurzusok kitüntetett helyet foglalnak el mind politikailag, mind hermeneutikailag, köszönhetően éppen annak, hogy a nemzetpolitika fogalmi besorolása körüli nem-egyértelműség a hermeneutika értelmezési horizontján, a különböző interpretációs mezőben oldható fel. Hogy miként helyezhetjük a posztmodern diszkurzív térbe a nemzetpolitikát, azt egy politikai beszéd diszkurzív nemzetpolitikára érvényesnek tekintett jelentésrétegével illusztrálom. A 2015-ös „kötcei beszédben”³⁰ van egy érdekes részlet, amely a hagyományos nemzetpolitikát a nyelvi valóságában szeretné destruálni azért, hogy új fogalmakkal hódítsa meg a fiatalabb korosztályokat e terület fontosságának. A nemzetpolitika távlatairól, egyáltalán tényéről, merőben új hangvételű úgy beszélni, hogy *„A rossz hírem az, hogy mikor ezt csináljuk, a következő szavakkal kell jellemezni: modern, cool, trendi, szecci, fancy. Ha a mindennapi patriotizmust azon a szinten próbáljuk művelni nyelviileg is, ahogyan mi itt beszélünk egymással, arra, hogy stilszerű legyen, kereszket is vetethetünk. Ez a dolog a fiatal nemzedékről szól.”* A beszéd e része elementárisan utal arra, hogy amilyen nyelven szólalunk meg a politikai diskurzusokban, az egyben ki is jelöli az adott diskurzus irányát, a kommunikáció célcsoportját. Igazából a kommunikáció kifejezést legalább annyiszor le kellett volna írnom e tanulmányban, mint a diskurzus, illetve a hermeneutika szavakat, hiszen Gadamer nyelvfelfogásának egyik fő aspektusaként a nyelv kommunikatív jellegét emel-

hetjük ki. Tehát ahol diskurzus, beszélgetés van, ott magától értetődően kommunikáció is van. Az is igaz azonban, hogy a kommunikáció fogalma Gadamer és a hermeneutika szempontjából nem társadalomtudományi, (kommunikációelméleti), hanem elsősorban a nyelv és a megismerés (értelmezés és megértés) folyamataihoz köthető teória.

Hálózatiság a társadalomban, a könyvtári intézményrendszerben és a kultúrában

A kultúra nemzetpolitikai és hermeneutikai dimenziói mellett vizsgálni kell a kulturális ellátás intézményi sajátosságait is a régióban. Rendkívül izgalmas, ahogy már korábban is utaltam rá, hogy a könyvtárak területi és ágazati hálózati szerkezete egy új típusú (társadalmi és informatikai, digitális) hálózatiság kontextusában, és részben maga is ebbe a hálóba „bonyolódva”, felfejlődve szolgált. De éppen talán a szolgált szó helyett úgy is fogalmazhatnánk, hogy sajátos közösség-szervező, „közösségvezérelt”³¹ erőként és diskurzusként jelenik meg mind a fizikai, mind a virtuális térben. A könyvtári intézményrendszer hálózatisága bonyolult „egymásba átmenésben” van jelen a virtuális és valóságos hálózati társadalom kapcsolathálóban élő tagjaival, kulturális intézményeivel.³² A hálózatiság adta közösségi, logisztikai, humán erőforrásbeli előnyök a könyvtári struktúrában már történetileg jóval korábban involválódtak. Sajátos áramlástervek (Castells) alakultak ki a könyvtárak között, igaz, elsősorban a dokumentumokra és a humán erőforrásra értve. (Városi könyvtári hálózatok rugalmas hálózati munkaerő-áramoltatása stb.) Érdekes kutatási téma lehetne a hálózati társadalom és a könyvtári hálózatok társadalom- és könyvtártudományi (-történeti) összehasonlító, bővebben kifejtett elemzése.

A kulturális alrendszer egyik fontos további alrendszere a könyvtári intézményi hálózat, amely politikai, regionális közösségektől, földrajzi helyzettől függetlenül egy sajátos „belső”, ágazati, hálózati szolgáltatási struktúrában működik. A Kárpát-medence helyi kultúráinak heterogenitása, multikulturális komponensei visszatükrözik a történelmi együttélés hol nehezebb, hol barátiabb állomásait. Magyarország és a könyvtári hálózatok sajátos, kettős, geopolitikai-intézményes helyzetéből, strukturáltságából, feladataiból tehát az következik, hogy egyszerre kell az együttműködés, a komplexitás, a helyi, az egyetemes és nemzeti kultúra, a népi kultúra egymásra rétegződéseinek, elegendő egyensúlyát, értékhierarchiáját, a könyvtárügy immanens preferenciáit egyensúlyi helyzetbe hozva az európaiság-magyarság politikai és még tágabb horizontján megvalósítva a kulturális szolgáltatás közösségvezérelt intézményes és nemzeti(ségi) közfeladatainak ellátását. A kultúra sokszínűsége, a különféle kulturális tevékenységek, hagyományok, intézményi hálók sajátos metszetben erősítik a regionális, Kárpát-medencei, uniós és globális integráció és önazonosság dichotómiáján alapuló fenntarthatóság szempontjait. Egy nemzet, egy nemzetiség tehát a politikai közösségeken túl a kultúrán keresztül (is) definiálja önmagát. Különösen abban az esetben igaz ez, ha a kultúrának nemcsak a szorosabb fogalmi definíciós, hanem a tágabb értelmezési horizonton is adunk nemzetpolitikai és értékképző szempontokat. Nem nehéz belátnunk, hogy a könyvtár ebben a kulturális alrendszerben igencsak előkelő helyet kell hogy elfoglaljon, hiszen még ma is a legnagyobb hálózati intézményi struktúrával bír, a kulturális ellátórendszer szinte minden településen megjelenő alapintézménye. A 2014-2020 közötti könyvtári stratégia úgy fogalmaz, hogy „a könyvtári rendszer egésze alkalmas a nyilvánosságra hozott információknak, felhalmozott tudásnak, valamint műveltségnek a mindenki számára a lakóhelyétől és településtípustól független, egyenlő esélyű

hozzáférhetővé tételére, elősegítve ezzel a különböző területek versenyképességét, növelve az esélyegyenlőséget, és segítve a leszakadó térségek és csoportok felzárkózását.”³³ A könyvtári ellátórendszer hálózatisága arra is jó tudományos kiindulópont, hogy a könyvtár közösségi tereit nemzetpolitikai szempontú és célú diskurzusnak vessük alá. A könyvtárnak, mint közösségi térnek a kutatása a tértudomány elmúlt 25-30 évének társadalomtudományi „emancipációjához” köthető, amelynek során a társadalomtudományok felfigyeltek az építészeti belső terek dekonstrukciójában rejlő társas és egyéni térhasználati reprezentációk manifesztációinak kutathatóságára. A könyvtár teljességgel „fennállásának és legújabb építészeti trendjeinek jogán” került bele a térről szóló társadalomtudományos diskurzusba, hiszen a könyvtár mint „harmadik tér”³⁴ magától értetődően szolgáltatta azt a térbeli és társadalmi-közösségi közeget, ahol a kulturális ellátó funkciók mellett egyfajta társadalmi-kulturális, közösségi diskurzus is megvalósul. A Kárpát-medencei régió sajátos multietnikus, multikulturális, többdimenziós, több szempontból átfedett politikai rendszerei, közösségei felé fontos kritérium az egymásrautaltság, az együttműködés elkerülhetetlenségéből adódó politikai-kulturális együttműködés megvalósítása, a folyamatos párbeszéd egymás között, (kulturális) érdekérvényesítés kifelé.³⁵ Egy ilyen „szimpózium” és együttlét, amelyet a Kárpát-medencei fiatal könyvtárosok számára szerveznek évről évre, fontos kapocs, diszkurzív közeg a magyar közösség kulturális egységének reprezentálásához, a helyi kulturális sajátosságokkal színesített „könyvtári együttműködés rendszer” elmélyítéséhez.

„Hermeneutikai” zárszó

A kultúrát, a kulturálódást, és ehhez kapcsolódóan a kulturális intézményrendszert, így a könyvtárat, Heidegger után szabadon, hermeneutikai kontextusban „erőszak-tevésként”, „föltörésként” interpretálni „szokatlannak”, merésznek tűnő koncepció és nézőpont a nemzetpolitika kulturális-könyvtári dimenzióját, feladatait tekintve. Szokatlansága abban áll, hogy a hermeneutikai-fenomenológiai szótárat még nem ismerjük annyira széleskörűen, hogy előítélet-mentesen alkalmazzuk a kultúrára, könyvtárra, nemzetpolitikára. Írásom így kettős irányban kívánt szellemi kísérletet bemutatni: a kultúra és az azt közvetítő kulturális intézmények ebben az „erőszak-tevésben”, a „létező” műalkotásban benne rejlő igazságot – el nem rejtettségét – hordozzák. A művészetben (műalkotásban) lévő ontológiai differencia a létező létének megnyitásában, a lét „föltörésében” a nyelv, mint logosz a priori igazságait mutatja fel. A kultúra tehát „lét”-igazságokat tár föl, elsősorban a nyelv által. A nyelvi érintkezés diszkurzív platformjai a nemzetközösség fogalmát is hermeneutikai értelemmel ruházzák fel. A nemzet, fizikai-földrajzi jelenvalóságán túl, virtuális értelemben is „van valahol”, amely közösségi együttes jelenvalóltében a diskurzus, a beszélgetés lesz a nemzeti közösség ontológiai bázisa.

A Kárpát-medencei könyvtárosok együttműködése, informális hálója, ahogy a könyvtárak létorientáló szerepe, elengedhetetlenül fontosak a magyarság létének „feltörésében” a kultúra és a magyar nyelv segítségével. A lét feltörését, az erőszakot (más szóval a destrukciót) a mai globális világban a migráció valósítja meg azokban az országokban, ahol a kultúra és a civilizáció már olyan fokú létvesztésben egzisztál, hogy nincs társadalmi esély a lét helyreállítására. A magyar kultúra létében elsősorban és különösen is „irodalmi”, hiszen a nyelv, mint logosz, vagyis „összegyűjtés” egyben a megmaradás feltétele is. A nyelv összegyűjtő horizontja, ahogy a nemzeté is, ma már sokkal kiterjedtebbé,

egyben komplexebb szövegvalósággá szélesedett. Az ontológiailag másképp mutatkozó nemzeti közösségeknek a metafizikai-történeti kultúr- és könyvtárfogalom már semmi esetre sem lehet adekvát kultúráközvetítő platform. A nemzeti nyelv mint logosz, mint összegyűjtés nem „halott” szövegek átadásában működik, hanem élő, kreatív szövegvalóságokban, diskurzusokban, ahogy a könyvtár is. **A dokumentumok (információk) összegyűjtésén-szétsugárzásán alapuló kultúráközvetítő modell mellett az élő nyelvi valóságban, beszélgetésben kiteljesedett könyvtári létmód fontos komponense a könyvtárfogalom kiterjesztésének,** a metafizikai könyvtár destruálásának. A „történeti könyvtár” megdöntése azonban nem a fizikai állományapasztásban ölthet testet, hanem a kreatív szövegvalóságok kiterjedésében, a könyvtár újrafelfedezésében. A szövegek, szövegvalóságok által „összegyűjtött” nemzeti közösségek létmódja „könyvtári” lesz, még akkor is, ha a könyvtár már teljesen másképp fog mutatkozni e fakticitásban. A magyarság egzisztenciális „határhelyzeti” léte, elhelyezkedése a történelmi események fenyegetettségében – ahogy olyan sokszor a történelem folyamán – a „halálhoz-való lét” (Sein zum Tode) kihívásában, a „halálhoz való előrefutásban” szembesítik a magyarságot a kultúra és a nyelv fontosságával. Az „elvont” filozófiai igazság itt konkrétta válik: a lét (a nyelv) és a kultúra egybeesik a magyarság megmaradásának évszázados parancsával.

JEGYZETEK

1. Kertész Imre: A stockholmi beszéd. Bp., Magvető, 2002.
2. A heideggeri fakticitást úgy lehet értelmezni, amely egyesíti a történelmi és egzisztenciális itt és most konkrétságát és az emberi ittlét létszerkezetének strukturáltságát.
3. E nemzetpolitikai diskurzus egzisztencialista interpretációjában célszerű és ésszerű kihasználnunk a határhelyzet filozófiai terminológiájának absztrakt és konkrétabb értelmét.
4. Az analogizálás, könyvtárakra vonatkoztatott „gondolattársítás”, amely félreérthetetlenül utal a Nemzeti Együttműködés Rendszerére (NER), már korábban, a NER létrejötte után nem sokkal eszembe jutott. Akkortól foglalkoztat a gondolat, hogy milyen diskurzusban lehetne a Nemzeti Együttműködés Rendszerét könyvtár politikai szintre, majd a könyvtárügyet nemzetpolitikai szintre hozva megfogalmazni, hermeneutikailag becsatornázni a könyvtárügynek a 2010-es politikai fordulat utáni szerepkörét. A „Könyvtár, ami összeköt” programot mintha ennek a diskurzusnak a szellemi kidolgozására hozta volna elem a sors.
5. Sörény Edina: A könyvtári stratégia céljai 2014-2020. http://mke.info.hu/konyvtarvilag/files/2013/08/A-k%C3%B6nyvt%C3%A1ri-strat%C3%A9gia-c%C3%A9ljai-2014-2020_Soreny-Edina.pdf
6. Vö.: Evolúciós pszichológia nézőpontjai a kapitalizmus egyenlőtlenségeinek magyarázataiban: Csányi Vilmos: Fékevesztett evolúció. Megszaladási jelenségek az emberi evolúcióban. Bp., Typotex, 2010.
7. Idézi Fehér M. István: Valóság és virtualitás: a virtuális könyvtár valósága. =: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2015. 7-8. sz. 3-24. p. A „Heimat” kifejezést Fehér M. István professzor fűzte hozzá értelemkiegészítőnek, amely eredeti német szó valójában itt egy sokkal „patetikusabb” jelentésárnnyalattal is bír: haza, ott-hon.
8. Idézi Smid Róbert: Ember, mi végre? = Alföld, 2011. 1. sz. 37-76. p.
9. A könyvtár hermeneutikai fordulatának téziseit már több helyen, elsősorban itt a 3K lapjain kifejtettem. Jelen esetben azt a heideggeri olvasatot értem hermeneutikai (és egyben fenomenológiai) fordulatnak, amely a fenomenológiai redukciót a létezőnek a léthez történő „vissza-

vezetésében” látja. Így jutunk el a könyvtár fenomenológiai redukciója során a szöveghez, az íráshoz. Ahhoz az íráshoz, amely a mai hermeneutikai diszkurzív szövegvalóságot, a könyvtár diszkurzív szövegvalóságát a közösségi felületek szövegein keresztül értelmezi.

10. Gadamer, Hans-Georg: *Mensch und Sprache*. Idézi: Görfölv Balázs: *Hans-Georg Gadamer művészet- és költészetfelfogása*. Bp., Balassi Kiadó, 2016.
11. Uo.
12. Az „erőszak-tevés” ebben a kontextusban a létezőnek a lét felé történő hermeneutikai redukcióját jelenti.
13. Hermeneutikáin itt és máshol az egzisztencialista hermeneutika ágát értem.
14. A kultúrnemzet metafizikai fogalma elvben ellentmond a hermeneutikának, mégis van értelme kultúrnemzetről beszélnünk hermeneutikai kontextusban, mint diszkurzív, „beszélgető” nemzetről.
15. Nyilvánvaló, hogy az írást nem lehet az olvasással szembeállítani. Itt destruktív elvről van szó, amely mindenkit íróként képzel el, amely egy magasabb hermeneutikai-interpretációs szintet is képvisel.
16. Gadamer, Hans-Georg: *Semantik und Hermeneutik*. Idézi: Görfölv Balázs: *Hans-Georg Gadamer művészet- és költészetfelfogása*. Bp., Balassi Kiadó, 2016.
17. Hermeneutikáról szóló diskurzusokban releváns vitatéma, hogy a hermeneutika hogyan viszonyul az írás vs. szóbeliség kérdéséhez. Egyes értelmezések szerint (Lásd: Fehér M. István: *Szóbeliség, írásbeliség, hermeneutika. (Hermeneutika és nyelvfilozófia) = Világosság*, 2008. 6. sz. 25-48. p.) a hermeneutika pozíciójából értelmezve az értelemközvetítés fő formájaként a beszédet, beszélgetést tünteti ki; az írásbeliség jelenségéhez kritikusan viszonyul. Másrészt Donatella Di Cesare szerint (Donatella Di Cesare: *Gadamer- Gadamer. Ein philosophisches Porträt*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2009.) a két terület egyenrangú, az egyik a másikra átvihető.
18. Természetes, hogy egy inter- és multidiszciplináris könyvtártudományi írásban nem lehet nélkülözhetetlenül kifejezni sem a nemzetpolitika, sem a diszkurzív politikatudomány téziseit. Megelégszünk azzal, hogy a diszkurzív politikatudományból a hermeneutikai könyvtárfogalmat érintő analógiákat, megfeleltetéseket, áthallásokat igyekszünk bemutatni, hogy eljussunk tárgyunkig, a könyvtáraknak a nemzetpolitikában játszott szerepük hermeneutikai értelmezéséhez. A téma iránt részletesebben érdeklődők számára Szabó Márton könyveit tudom javasolni tanulmányozásra.
19. Bár Heidegger filozófiájában (és esztétikájában) a szubjektum-objektum viszony meghaladása miatt nincs relevanciája „elmélettről és gyakorlatról” beszélni, a Gadamer által domesztikált heideggeri filozófiának a gyakorlati „megvalósulását” a megértett, értelmezett szövegek által keltett „cselekvési” mechanizmusokban vélem tételezni.
20. A kultúrának közkeletűbb meghatározása, paradox módon a szűkebb kultúrafogalom, míg valójában tágabb jelentéshorizontban minden emberi tevékenység minőségét, a teljes jelenlétet is jelöl. Így beszélhetünk nemcsak zenekultúráról, de például vezetés-kultúráról, testkultúráról is.
21. Heidegger, Martin: *A műalkotás eredete*. Bp., Európa, 1988.
22. Uo.
23. Babits Mihály: *Keresztül-kasul az életemen*. Bp. – Nagyváradi, Pesti Szalon – Analóg Kft, 1993.
24. Heidegger, Martin: *Bevezetés a metafizikába*. Bp., Ikon Kiadó, 1995
25. Uo.

26. Félreértés ne essék: nem egy Európai Egyesült Államok mellett török lándzsát, hanem a nemzetek Európájának hatékony együttműködése mellett.
27. Azt természetesen távolról sem állíthatjuk, hogy a laikus felhasználó és a könyvtáros (internetes) tevékenységei között ne lenne különbség, hiszen a könyvtár által előállított, megosztott, szolgáltatott információk, tartalmak egy sokkal magasabb szinten csatlakoznak be a web életébe, nem beszélve az információkeresés sokkal differenciáltabb, személyre szabottabb könyvtári lehetőségeiről.
28. Szabó Márton: A diszkurzív politikatudomány alapjai. Bp., L'Harmattan Kiadó, 2003.
29. Uo.
30. Orbán Viktor miniszterelnöknek 2015. szeptember 5-én, Kötcsén elmondott beszéde. <https://vastagbor.atlatszo.hu/2015/09/17/a-vagatlan-kotcsei-beszed/>
31. A téma nemzetközi könyvtártudományi fejleményeiről lásd Kovácsné Koreny Ágnes előadását és írását a Magyar Könyvtárosok Vándorgyűlésén elhangzott anyag kapcsán: http://libriariandbd.blogspot.hu/2016/07/konyvtar-es-kozosseg-2-resz-szukseget_11.html
32. A virtuális valóság a teljes közgyűteményi spektrumot, de tágabban az egész kulturális szférát közelíti egymáshoz.
33. http://mke.info.hu/konyvtarvilag/files/2013/08/A-k%C3%B6nyvt%C3%A1rstrat%C3%A9gia-c%C3%A9ljai-2014-2020_Soreny-Edina.pdf
34. Oldenburg, Ray: Celebrating the third places. New York, Marlowe & Co, 2001.
35. A Visegrádi 4-eknek az Európai Unió belüli egyre növekvő politikai szerepük, együttműködésük mellett a kulturális együttműködés terén is új egységet, együttműködési fórumot kell teremteniük.

2017 – Arany János Emlékév

2017-ben ünnepeljük Arany János születésének kétszázadik évfordulóját.
Ezt az esztendőzt az Országgyűlés és a Magyar Tudományos Akadémia
Arany János Emlékévként nyilvánította.
Az emlékév fővédnöke Lovász László, az MTA elnöke.

Az emlékév rendezvénysorozata 2017. március 2-án kezdődik Nagyszalontán,
majd május elején tudományos ülésszakkal folytatódik az MTA közgyűlésén.
Ősszel Debrecen és Nagykőrös, majd ismét Budapest lesz
a legfontosabb ünnepségek helyszíne. Kiállítás lesz látható többek között
Nagyszalontán, Nagykőrösön, Budapesten a Petőfi Irodalmi Múzeumban,
az MTA Könyvtár és Információs Központban, valamint
az Országos Széchényi Könyvtárban.

Az Arany János emlékbizottság
e-mail címe: bicentenarium@gmail.com;
székhelye: az MTA Bölcsészettudományi Kutatóintézetének Irodalomtudományi
Intézete, 1118 Budapest, Ménesi út 11-13.

A könyvtáros sárkányfog vetemény

A 3K lapjain éppen nem ritkaságszámba menőek a kiváló esszék, szacikknek álcázott remek írásművek. Ezek elseje közül való Pintér Lászlónak a múlt számban megjelent figyelemreméltó munkája. Művét lehetetlen egyszer elolvasni; az első után azonnal követi, követnie kell a másodiknak. Több okból is. Legelőször azért, mert egy kiváló magyar könyvtáros önéletrajzát adja. Önéletrajza azért is izgalmasan érdekes és vonzó, mert egyáltalán nem készült önéletrajznak. Nem az önéletrajz a tárgya, nem az dominál benne, a szerző nem elsősorban önmagáról kíván szólni. A saját életéről szóló, mintegy mellékesen előadott részletek mindegyike az esszé alapgondolatát van hivatva illusztrálni, példákkal nemcsak fűszerezni, de alá is támasztani. Nem a szerző szándéka szerint történik hát, ha – gondolom, mindannyian – elsősorban önéletrajznak tekintjük a művet. Tesszük pedig ezt számos okból is. Egy példamutatóan gazdag és paradigmaticus könyvtárosi pálya képe bontakozik ki az írásból. Egyúttal egy sok-sok alkorszakból álló magyar könyvtártörténet is. Éspedig nem csupán pécsi könyvtártörténet igen szemléletes, „életes” bemutatása. Ami természetes is, hisz’ Pintér László élete és munkálkodása, könyvtári és könyvtárosi pályafutása – ahogy mindannyinké – eltéphetetlen szálakkal kötődött pályatársai, a többi könyvtáros életéhez és munkálkodásához. Könyvtárosnak lenni – ez is remekül kirajzolódik Pintér László esszéjéből – elsősorban és mindenekelőtt azt jelenti, hogy egy kicsiny konfraternitásnak a tagja lenni. És ennek a konfraternitásnak is remek rajzát nyújtja az írásmű. Akkor is, amikor érdemes pályatársakról szól, de akkor is – sokszor nagyon izgalmasan – amikor lehetetlen és elviselhetetlen főnökökről szól, amikor épp e konfraternitás kollektív ellenállását és – olykori – győzelmét jeleníti meg.

Írásának most két vonását, vonulatát emelném ki (jóval többről is lehetne szót ejteni, de mindenről ezúttal nem beszélhetünk). Az egyik az, hogy rengeteg empirikus adatot, adalékot, metszetábrát nyújt. Nem a levegőbe beszél és ír, hanem konkrét példák sokaságát vonultatja fel. Azért is tekinthetjük művét könyvtártörténetnek, mert valóságos adatok sokaságát hozza fel és magyarázza meg. Adatai – természetesen – cáfolhatatlanok. Nem hamisít, nem szépít, de nem is csúfít; arról ír, amit minden pályatársa, volt kollégája szintén megtapasztalt, tud és tudott, ha nem is látta át olyan világosan a dogokat, mint a szerző. A másik kiemelendő vonása az esszének idézetei garmadája. A műből kiderül, hogy szerkesztője óvta őt az idézetek sokaságától. Rosszul tette, Pintér László pedig igen jól, hogy nem hallgatott rá. Ezek az idézetek kivétel nélkül találóak. És nemcsak azért, mert abszolút beleillenek, mintegy hordozzák az alapvető mondandót, hanem azért is, mert önmagukban, minden koncepció nélkül is végtelenül érdekesek, szem- és gondolat-

tágítóak, megismerésre érdemesek és intellektuálisan érdekesek. Persze arról is tanúskodnak, hogy Pintér László mennyire művelt, mennyi mindent olvasott. És – igazi könyvtárosként – az általa lelt kincseket átadja, továbbadja, közli minden olvasóval. Köszönet jár ezekért a remek idézetekért.

Am nunc veniunt ad fortissimum! És ezúttal és ezután valóban vitatkozni szeretnék Pintér Lászlóval. Rossz lelkiismerettel teszem. Sajnos, van egy olyan érzésem, hogy Pintér László – és ezt állandóan érzékelheti az, aki az „önéletrajzot” olvassa –, hogy Pintér rossz passzban van. Pályáját befejezettnek, önmagát túlélőnek, munkásságát elmúltnak, helyzetét reménytelennek („*nincsen remény*” – idézi Vörösmartytól, akkor is, amikor éppen nem idéz) tartja. Mi ebben nem követhetjük. És nemcsak azért nem, mert tőle magától tudjuk, hogy hallatlanul fontos, és csak ő általa elvégezhető nagy munkában van, jelesül Csorba Győző hatalmas hagyatékát gondozza, vagyis az egyik legnagyobb és legfontosabb, a hivatásos irodalomtörténészek által is csak megsüvegeleendő, az ő munkájukat helyettük elvégző feladatokat vállal és végez, de azért sem, mert aki ilyen esszét képes írni, annak nem szabad reménytelennek lennie. Sem magát, saját – korántsem befejezett – pályáját illetően, de szakmánkat illetően sem. Sőt!

Mert hiszen mi az mondandója Pintér László írásának? Az, hogy a számítógéppel, a számítógépesítéssel véget ért egy nagy, egyedül igazán könyvesnek, könyvtárinak, könyvtárosnak tekinthető korszak. Példái sorában – ahogyan írtam – igen sok empirikus tényt sorakoztat fel, rendre azt bizonygatva, hogy örökre vége könyvnek, a könyvtárnak, az olvasásnak. Nos, ez a koncepció az, amiben nem hiszünk, amit nem hihetünk el. Ezt még Pintér László megvesztegető erejű érvelése sem teszi, teheti plauzibilissé. Miért?

Példáit, empirikus adatait – ezek igen számosak – persze nem cáfolhatjuk. De hozhatunk, hozhatnánk legalább annyi ellenpéldát. Nem tesszük, hiszen végül is nem a gyakorlati példák számossága a döntő. Azt azért megemlítené e sorok szerzője, hogy ha valaki ősszel, vagy kivált télen ellátogat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárába, akkor valószínűleg kétségbe esik, látván a ruhatár előtti hosszú sorokat. Talán be sem áll a sor végére, reménytelennek látva a bejuthatást a könyvtárba. De – kivált délutánonként – a FSZEK I. kerületi főkönyvtára is szolgálhat hasonló élményekkel. Az ELTE Egyetemi Könyvtárának ruhatára előtt nem áll hosszú sor, de odafönn, az asztalokért már valóban meg kell küzdeni, és a kölcsönző pultoknál is van némi tolongás. Van tehát igény a könyvtárakra, a könyvtárakba való bejutásra, magukra a könyvekre is ugyancsak. Megemlítenék még egy példát, ami csak látszólag szól ellenem. Gimnazista koromban, tehát immáron félszázada, a Francia Intézet épülete a VI. kerület egy eldugott utcácskájában (Szekfű utca) volt. Csodálatos volt a könyvtára. Gyakorlatilag a klasszikus francia irodalom teljessége volt ott meg- és fentalálható. Gyarapítását Párizsból intézték, a könyvtár megkapott onnan minden fontos irodalmat, beleértve az irodalom-, művelődéstörténet és az általános (persze francia) történelemtudomány remekait is. A könyvtáros hölgygel természetesen franciául kellett értekezni, magyarul csak törve beszélt. A könyvtárat gyakorlatilag nem látogatta senki; én édesanyámnak vittem onnan haza francia regényeket. Akik az intézetbe jártak, mind franciául óhajtottak tanulni, az égvilágon semmi szükségük nem volt a klasszikus remekekre, ők még csak a nyelvtanulás kezdetén tartottak. Akik mégis sűrűn megjelentek a könyvtárban, azok olyan nagyságok voltak, mint Gyergyai Albert vagy Rónay György. (Őket ott láttam először, aztán igen sokszor.) Más olvasókkal, kölcsönzőkkel nem volt módom a könyvtárban találkozni. Ma a Francia Intézet egy Duna-parti palotában lakozik, könyvtárában alig akad valami a klasszikus francia irodalom-

ból. Viszont rengeteg nyelvtanulóknak való „szemét”, főleg digitalizált és elektronikus valamik találhatóak a polcokon. A könyvtár látogatottsága elképesztően nagy. Na igen, hiszen nem Gyergyai Albertekre és Rónay Györgyökre számítanak a magyarul egyébként kitűnően tudó könyvtárosok, hanem a francia nyelvvel ismerkedni kezdőkre. Azoknak való irodalmat tárolnak és szolgáltatnak, érthető módon, főleg elektronikus formátumú munkákat.

De hagyjuk az empirikus adalékokat! Ami nekem legkevésbé tetszett, ami miatt tollat (számítógépet) ragadtam Pintér László ellenében, az valamiféle történetfilozófiai probléma. Pintér László is belesik abba a csapdába, amibe a nagy kanadai, a Gutenberg-galaxis névadója, Marshall McLuhan. Sokan vannak társai is, ha legtöbbször ellenkező előjellel is. Pintér László hatalmas cezúrát vél látni és láttatni a számítógép megjelenésével. Tószegi Zsuzsanna a digitalizálást tekinti ilyenféle cezúrának. Egy vezető magyar filozófus (akadémikus, egyetemi tanár) azt tanítja, hogy a filozófia története új korszakba jutott a számítógépes világgal. Nos, ezek a koncepciók – már akár pro, akár kontra – egyelőre nem igazolódtak. Nemcsak a mindennapok maradtak ugyanolyanok egy-egy vélt cezúra után, de a tudomány sem igazolt vissza semmit a nagyknak vélt változásokból. Maradt – mint minden mindig – a régiben. Nagyon sokáig tartottuk úgy számon a könyvnyomtatás felfedezését és működését, mint valami noch nie dagewesent. De akik csak némileg is járatosak az antikvitásban, azok tudják, ha mástól nem, Martialis kedves költeményeiből, hogy bizony akkoriban is ugyanúgy működött a könyvírás és könyvsokszorosítás, a könyvolvasás és a könyvvásárlás, mint Gutenberg után. (Rabszolgák százai sokszorosították a könyveket, a kiadók pedig ugyanúgy foglalkoztattak lektorokat, mint Gutenberg után, szinte máig.) Arisztotelész húsz évig volt Platón tanítványa, a platóni Akadémia tagja, tanulója. A mester nagy olvasónak nevezte őt. Mert volt mit olvasnia. Vakos könyvek álltak a rendelkezésére, pedig hol volt még akkor a könyvnyomtatás. Olyan ötven-hatvan íves könyvek, mint Thuküdidészé vagy Hérodotoszé csakúgy kaphatók voltak, egyes számítások szerint körülbelül olyan áron is, mint manapság. Nem volt, nincs cezúra. Ma sincsen, bármit vél is Pintér László, nagy elkeseredettségében. A már említett FSZEK I. kerületi könyvtárának három ifjú hölgye legfeljebb többet olvashat (és olvas is), mióta számítógép van, mint korábban. Tudom, mert havonta tapasztalom. És olvasmányaik révén sokkal okosabban is tudnak elbeszélgetni olvasóikkal, mert rengeteg – ma már fölöslegessé vált – munkától (címeírás és ördögi társai) szabadultak meg a számítógép jóvoltából.

Még csupán két dolgot említenék meg. Az egyik az olvasók számának csökkenése. Nem hiszek benne. Régen sem olvastak többen és többet. Lehet, bizonyos adatok ez ellen szólnak. De tény (akár a magyar regényirodalomból is igazolható tény), hogy a mai házi orvosok ugyanúgy nem olvasnak semmit, mint a régi körörorvosok. Ne higgyünk az Olvasó Népert kampányok hamis, légből kapott adatainak! És végül vegyük szemügyre a „sárkányfog vetemény” kérdését. Nem tudom, nem néztem utána a szakirodalomban, hogy melyik sárkányfog vetemény metaforát, legendát vette alapul Vörösmarty a „nincsen remény” kicsengésű soraihoz. Én az „eredeti” legendához fordulnék. Eszerint Pallasz Athéné egy legyőzött sárkány fogaiból teremtette meg Athén lakóit, a legjobbakat és legkiválóbbakat, az arisztokratákat. Én a könyvtárosokat – azt hiszem joggal – a szellem arisztokratáinak tartom. Vagyis sárkányfog veteményeknek. És éppen ezért van remény.

Vajda Kornél

Fodor János

Történeti gyűjteményrészek hálózati bemutatása

Műhelypéldák és tanulságok az ELTE könyvtártudományi képzéséből

A könyvtár funkciója változóban van, közösségi térként és irodaként, kutató-, munka-, találkozó- vagy akár játszóhelyként különböző társadalmi igényekre reflektálhat városok, falvak, kampuszok avagy a virtuális tér szövetében. Az egyénítő, csak rá jellemző vonás ugyanakkor továbbra is a könyvtárakkal szemben támasztott legfőbb elvárás marad: a múlt és a jelen tudásának hozzáférhetővé tétele, az írásban fennmaradt kezdetektől a nyomda-friss, sőt, immár update-friss információkig, a könyvtártudomány által kiművelt legegységesebb, áttekinthető rendszerben, amely a könyvtáros szaktudása segítségével – mint hatékony szolgáltatás és könnyen kezelhető gépezet – szolgálja a kutatást, az olvasást, a legkülönbözőbb tájékozódási igényeket.

A régmúlt, a történelem eseményeinek feltárása, szakszerű elemzése és közérthető, vagy tudományos igényű bemutatása a történészek küldetése. A források számbavétele, értő rendezése és hatékony felkínálása azonban a könyvtártudomány vállalása, amelyet hagyományosan több szinten, számos formában teljesít, a szakirodalmi tájékoztatástól a tematikus könyvespolcok összeállításáig. A könyvtáros képzésben a korábban hangsúlyos történeti oldal szerepvesztése az információtechnológiai változások és a kétszakosság megszűntetése óta érzékelhető. Az egyensúly helyreállításán dolgozunk az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézetében a képzési program átalakításával¹, a hosszabb szünet után ismét választható történeti szakiránnyal, és interdiszciplináris szakterületünk harmonikus egyensúlyának megteremtésére törekszünk a szakemberjelöltek képzése során könyvtörténeti, művelődéstörténeti órák mellett konferenciákkal² és a nagy hagyományú Nyitott Napok előadássorozat³ újraindításával is, ízelítőt adva a leginkább motiváló történeti kutatásokból.⁴

Szükséges azonban a történeti érdeklődés informatikai, információtechnológiai alátámasztása is, hiszen be kell látnunk, a mai huszonévesek szakmai jövőképéhez általában közelebb állnak a korszerű technológia alkalmazásai, mint a kódexek, régi nyomtatványok, könyvtörténeti érdekességek. Az informatikai érdeklődés fókuszálásban – úgy tű-

nik föl – napjainkban kezd segítségünkre lenni összetételével maga a web is, a digitalizált tartalomban mind jelentősebbé váló történeti dokumentumok aránya, valamint az olvasói érdeklődés fokozatos változása révén.

A történeti tájékoztatás és a digitális dokumentumtárak

A tömeges digitalizálás korába léptünk, amikor a kutatók, egyetemisták, különböző területek szakértői mellett lassanként a „hétköznapi ember” ingerküszöbét is átlépi a professzionális, programozott digitális táruk létezése.

Magyarországon a Magyar Elektronikus Könyvtár és a nagy könyvtárak további digitális gyűjteményei, az Arcanum dokumentumtárjai és az egyetemek repozitóriumai kettős helyzetet teremtenek: az átlagfelhasználóban egyre inkább tudatosul, hogy – ha nem is teszik gyakran, de – van hova fordulniuk otthonról, vagy telefonjuk képernyőjén keresztül: *léteznek* nagyszabású digitalizálási projektek a magyar kultúra és tudomány örökségének hozzáférhetővé tételére. A könyvtárosok pedig a fejlődés eredményeként elfogadják, hogy a dokumentumok közzétételére e digitális dokumentumtárak kínálják a korszerű, hatékony, hosszú távon fejleszthető gyakorlatot. Számolnunk kell azonban azzal is, hogy a hagyományos sokszintű tájékoztatás könyvtári feladatkörét mindkét szemszög megkérdőjelezheti: az olvasók kevésbé igénylik a könyvtártól, hiszen személyes, virtuális eszköztárak részeként létező, jól kereshető, elérhető archívumokat teteleznék; a létrejött befogadó digitális táruk pedig előre tervezett automatizmusuk okán nem is számol(hat)nak azzal a közvetlen, rugalmas és személyes tájékoztató kapcsolattal, amely egy-egy gyűjteményrész és szakértő könyvtárosai között korábban működött.

A figyelmet, érdeklődést felkeltő, olvasót – jó értelemben véve – behálózó aktivitást, az immár digitális tartalmakra hivatkozó *ismeretterjesztés* feladatkörét személytelenebbül, rétegérdeklődéseket megcélözva, de többé-kevésbé zökkenőmentesen viszi tovább és emeli új szintre a hagyományos folyóiratokat felváltó hálózati közeg: a portálok, magazinok, bloggerek és szakemberek közösségi-média aktivitása. Korunk átlagos, interneten tájékozódó olvasóira így korábbinál gyakrabban, de váratlanul és esetlegesen záporoznak történeti, kronológiai információk, évfordulós emlékezések, műveltségi „közösnevezőkbe” kapaszkodó érdekes adalékok. Az információs szupersztráda rögzös valóságában a csoportok, célok kényszerpályáján „véleménybuborékjaikban” egyfelé mozdulva tájékozódók látóterébe így jórészt „ahogy esik, úgy puffan” alapon időzíthető bármiféle tudatos, aktív tájékoztatás. A göröngyös útra más síkból szemerkélő tudás felszívódik, országos események, nemzeti történelmi évfordulók idején összeállhat tükröző vízfelszínre, avagy – esetleg, rossz esetben – politikai sárdobáláshoz alkalmas matériává. Érdeklődésre készíthet, termékenyíthet, hajtást nevelhet. Az allegóriát kiteljesítve: hétköznapi praktikus tájékozódásunk nyomvonalai fölött, a felettes közeg, ahonnét szerkesztők, publicisták, bloggerek és facebook oldalak önjelölt posztolói egyaránt merítenek, a biztos, már hitelesített tudás égboltja. A könyvtár a létező *szerkezet* a fellegekben, s a természetesen megtisztult emberi tudás formázott halmazaként múltunk és jövőnk éltető információinak „felhő-tárhelye”.

A többszintű tájékoztatás könyvtártudományi és szakmai kihívása, hogy a lassanként összeálló, digitális táruk alkotta rendszer elemeiből a weben, közösségi médiában is hatékonyan és tudatosan biztosítsa az olvasó, a könyvtárhasználó közönség utánpótlását, a

tájékozott, források és tudásszintek között eligazodó nemzedékek folytonosságát. Különösen fontos feladat ez olyan hangsúlyos, sokrétű témák esetében, mint a köztünk élő emlékezet és történelmi távlat átfedésétől sűrű, nehezen feldolgozható „múltrendszer”, az idén hatvan éve történt ’56-os forradalom, vagy a tavaly hetven éve lezajlott holokauszt.

Kiállításból webprojekt – együttműködés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral

Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete évek óta keresi az együttműködés és aktív tapasztalatcsere területeit országos könyvtárakkal, bekapcsolva hallgatóink képzését a könyvtáros szakma élő gyakorlatába.⁵ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral 2015-ben kötött együttműködési megállapodás keretében⁶ vettük föl a közvetlen munkakapcsolatot a FSZEK Budapest Gyűjteményével is, amely 2015-ben, a holokauszt emlékévében a *Könyvek holokausztja* című kiállításával járult hozzá a megemlékezések sorához.⁷ A történelmi kataklizmát hely-, sajtó-, könyv-, nyomda- és irodalomtörténeti összefüggésrendszerben felmutató tárlat összeállításakor Sándor Tibor irányításával a Budapest Gyűjtemény munkatársai olyan, részletérdekességekben gazdag, mégis drámai intenzitású információs teret hoztak létre, amely bizonytalanság az emlékévé méltón konstruált élményei közé tartozott, s a visszahelyezkedést és megértést leginkább segítő kísérletek sorába emelkedett. A kiállításához gyűjtött képanyag, a megvalósításhoz felhalmozott háttérismeret és a koncepciót a kísérőinformációkban hordozó tablószerű virtuális megőrzése és hálózati interpretálása így olyan kihívás volt, amelyet örömmel vállalt intézeti tartalomszolgáltatást kutató műhelyünk.

Bár az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében legjobb tudásunk szerint interpretáljuk hallgatóinknak a legújabb webtechnológiai fejlesztésekre épülő dokumentumtárak tulajdonságait, funkcióit és újításait, saját kutatásaink fókuszában továbbra is a gyűjtemények, könyvtárosok és olvasók kapcsolatrendszere áll, a felhalmozott tudáskincs korszerű hozzáférhetővé tétele és a róla szóló tájékoztatás folyamatosan változó lehetősége a web, a mobilinternet és a közösségi média korában. E szempontrendszer tükrében vizsgáljuk az új megoldásokat, és feladatunk a Bölcsészettudományi Karon az lehet, hogy a programozás, adatbázis- és webfejlesztés kreatív szintjéhez partnerként felnőni képes könyvtárosokat képezzünk. Látjuk és tapasztaljuk, mekkora szükség van a bonyolult tartalmi összefüggésekből működő rendszert építő programozókkal párbeszédre képes, a rendszertervek megalkotásában partner könyvtárosokra. A könyvtártudományi képzés korszerű könyvtörténeti, leírási, osztályozási, tájékoztatási ismereteire építve és a kutatás-fejlesztési és üzleti információkkal összehangolva reális célunk, hogy minden diplomás, pályakezdő könyvtáros értse a hálózati kommunikáció kívánalmait, a közösségi web korának olvasói, tájékozódási szokásait, és képes legyen együtt látni az adott gyakorlati helyzetben megvalósítható és fenntartható webprojekt könyvtári és informatikai oldalát.

E cél érdekében hallgatóinkkal a könyvtári gyűjteményi- és tájékoztatási igényeket jól modellező, az interneten tájékozódók érdeklődésére reflektáló projekteken dolgozunk, amelyek eredményei egyszerű – de tartalmi összefüggésekben teljes – formát öltve válnak a magyar nyelvű webtartalom részévé.⁸ Irodalomtörténeti, helytörténeti és könyvészeti mintaprojektjeink⁹ után 2015 őszén és 2016 tavaszán örömmel vontuk be hallgatóinkat

a jelentős és bonyolult tartalmi szerkezetű történelmi gyűjtemény közzétételébe, hiszen a *Könyvek holokausztja* fontos témát ábrázol, nagyrészt a Budapest Gyűjtemény digitalizált képtárára építve.

Örültünk az 1945-ös év történelmébe és irodalomtörténetébe vezető témának azért is, mert a műhelyünkben készített *Fodor András hálózati életműkiadás*¹⁰ fél évszázadot átfogó időegyenese nagyjából ekkor – bár a fővárostól távoli Somogyban – kezdődik, s a háború utáni Budapesten folytatódik. Míg a *Hálózati életműkiadás* időadatait a költő naplószövegének belső hivatkozásrendszere és műveinek időrendje határozza meg, az erre épített *MindennapiNapló* projektet egyszerű kronológiai gyűjteményként, lineáris dokumentumsorként bővítjük a naplóból feldolgozott dátumokon megjelent napi sajtó és vonatkozó kronológiai adatok kivonatolásával. A zsidó származású szerzők, kiadók, könyvkereskedők fokozódó üldöztetésének kiállításán bemutatott, pár éves időszaka ezzel szemben fél évtized világtörténelmét illusztrálja koncentráltan, a tragikus folyamatok egyidejű, párhuzamos kontextusát fölmutatva.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményétől átvett anyag feldolgozása során így különösen tanulságos volt átgondolni a kiállításához összeállított információk szerkezetét, mérlegelve a webes interpretáció alternatíváit, keresve a tárlat koncepciójához hűséges, de a hálózati kommunikáció természetének leginkább megfelelő megoldást.

A történelem ábrázolása

A múltra visszagondoló utókort a széles egyetértésben átértett, megértett és megjegyzett motívumok befolyásolják. A rögzült beidegződéseket továbbörökítő rendszeres hagyományörzés a közösség, a társadalom feladata, míg a kutatás és az új felismerések tolmácsolása a szakemberek felelőssége. A tudományosság régészeti, múzeumi, levéltári és könyvtári alapjaira épül a megértést, átélhetőséget segítő válogatás és kiemelés, a részleteiben csak tudós munkával megismerhető források összképéhez hűséges, azt arányosan modellező történet továbbélésre alkalmas formákba öntése. A tudományos szakpublikációkon túl ilyen forma az olvasmányosan megírt történelmi monográfia, életrajz, vagy akár kalandregény, film, sőt játék, vagy animált, interaktív csatareprodukció, más-más kritériumoknak megfelelően; ilyen a múzeumi kiállítás, vagy egy teljes múzeum, történelmi kalandpark, emlékhely kialakítása. E véletlenszerűen felsorolt formák közös jellemzője az „ott-lét”, az írói-rendezői koncepcióval összefűzött, időben-térben figyelemre készített, megkerülhetetlen élmény, a történetvezetés, jelenet-dramaturgia vagy installációk közötti útvonal, a játékmenet elfogadása.

A web dokumentumhálóijában, az internetes tájékozódás rögzült, „szörfölő” reflexi közepette sokkal kritikusabb az érdeklődés fókuszálása, megtartása. Nem véletlen, hogy a múzeumi digitalizálás könyvtáros körökben is mindinkább ismertté váló új kulcsszava a „gamification”, a figyelmet játékelmélyszerűen megkötő tájékozódás tervezése, amit a korszerű webdesign általános kulcsfogalma is mindinkább a „UX”, azaz *user experience*, a felhasználói élmény tudatos komponálása. A világháló univerzalitása, a webhelyek elméleti esélyegyenlősége ugyanakkor nehezíti a tartalmas, elmélyülést igénylő honlapok felhasználói élményének tervezhetőségét, hiszen kiszámíthatatlan az „érkező” közönség érdeklődésének jellege, előzetes felkészültsége. A bevonás, a figyelem lekötése során nem számolhatunk életkorral, rétegérdeklődéssel úgy, ahogy egy szerző, rendező számolhat

a könyv- és jegyvásárlók rétegeképző, tudatos választásával, vagy a múzeum, a kiállítást felkeresők napirendjükbe iktatott elhatározásával. A tájékoztató weboldal helyzete így leginkább egy köztéri emlékhely, közösségi térben elhelyezett alkalmi tárlat kritériumaival hasonlítható össze, és a *Könyvek holokausztja* kiállítás is sok tekintetben így, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának sokszínű közönsége számára nyitott, funkcionális teréből elkülönített „plusz látóvalóként” juthatott el sok, különböző érdeklődésű, tájékozottságú és életkorú könyvtárlátogatóhoz.

A hálózati történelmi tájékoztatás lehetőségei

A *Könyvek holokausztja* kiállításához a Budapest Gyűjteményben összegyűjtött több mint ezer szöveg- és (főként) képfájl, közel egy gigabájtnyi adat a webválozat kialakítása során egy 90 megabájtos, félezer fájl összakapcsoló, 140 oldalas weblappá¹¹ alakult. Az információk szervezése, a navigáció kialakítása döntések sorozatát igényelte. A tartalomszolgáltatást kutató műhely digitális gyűjteményeket vizsgáló kurzusán áttekintettük a magyar webfelület szinte valamennyi mintaként szolgáló projektjét, könyvtárak, múzeumok nyilvános gyűjteményeit. Tapasztalataink szerint, míg a homogén tartalmi szerkezetű honlapok általános figyelemlelkítő képességében meghatározó a felhasználói élmény, addig a komplex, bonyolult összefüggéseket feltáró honlapok esetében hangsúlyosabb a koherens felépítés, a tartalmi koncepció áttekinthetősége. A tájékoztató, tudományos weboldalak optimális kialakítása így elsősorban a kínált tartalom szerkezetétől, feltártságától függ. Az egynemű, mellérendelt dokumentumok sokaságát kínáló digitális könyvtárak koncepciójában az adatbázis-jelleg dominál, ezért a látogató figyelmébe elsősorban a kereshetőséget, a kínált szolgáltatásokat és a gyűjteményről szóló alapinformációkat kell hatékonyan és érdeklődést keltően fölkinálni. Olyan megkomponált, válogatott részgyűjteményeknél azonban, mint a *Könyvek holokausztja* kiállítás kép- és szöveganyaga, a részgyűjtemény koncepciójának áttekintése kerül előtérbe. A tájékoztató funkció itt magasabb szinten működik, a dokumentumok elérhetővé tételét már azok előrendezettsége, csoportosítása, történetbe helyezése váltja föl.

A történelmi témát feldolgozó weboldalak és szolgáltatások alapmodelljei közismertek: létezhetnek időegyesre, kronológiai mutatókra fűzött dokumentumrendszerek; párhuzamokra, egyidejűségek felmutatására alapozott vállalkozások, személyek; események, művek szereplésére, hivatkozására, megjelenésére épített információs rendszerek (ilyen *Hálózati életműkiadásunk* is). A *Könyvek holokausztja* kiállítás eredeti koncepcióját fényképekkel tördelt tablószövegek, tárlókon és könyvespolcokon elhelyezett eredeti könyvek, ablakokra feszített listák és dokumentummásolatok határozták meg. A négy fő tabló tartalma időbeli átfedésekkel, több szemszögből illusztrálta ugyanazt a történelmi és kultúrtörténelmi katalizmát:

Őrségváltás

Babits Mihály 1933-as írása a *Nyugalban* a német könyvégetésekről. 1938/39: az első és második zsidótörvény, a Sajtókamara és a laprevízió hatása az újságíró társadalomra, a sajtótermékekre. Értelmiségiek tiltakozó nyilatkozata az első zsidótörvény ellen. 1944: zsidónak minősített újságírók internálása.

Könyvharácsolás

1944. A németek könyvrekviráló akciója a budapesti antikváriumokban. Az elrablott könyvek újrafelosztása, majd megsemmisülése. Képek, nyomtatványok a fővárosi, főleg a Múzeum körüli antikváriumokról. A „zsidó” íróktól és kiadóktól „megtűszített” 1944-es könyvnap.

Zsidó könyvtárak sorsa

A Rabbiképző könyvtárának lefoglalása, válogatott anyag elhurcolása (Prágáig), a maradék háborús károsodása, majd az állomány háború utáni (rendezetlen) felduzzadása; a most folyó feldolgozás. A Zsidó Múzeum könyvtárának és magánszemélyek anyagainak lefoglalása a Zsidókutató Intézet által.

Könyvbezúzás

A rendelet végrehajtásának levéltári dokumentumai, a könyvbezúzásról készült fotóriport, a nemzeti és a fővárosi könyvtár akkori lépésére vonatkozó dokumentumok, Kolosváry-Borcsa Mihály börtönaplója.

A tárlókban elhelyezett könyvek, objektumok fényképei, a megszerkesztett tablók egyszerű beszkenyelése és közreadása is visszaadta volna a kiállítás legfontosabb információit, de a virtuális kiállítás lehetőséget kínált számunkra a tárlathoz gyűjtött képanyag teljesebb és nagyobb felbontású bemutatására, így azt a tablókra tagolt párhuzamos történetek mentén, de a tablók nyomdai-tipográfiai korlátain túllépve csoportosíthattuk. A válogatás, tematikus besorolása a hallgatók közös, megosztott munkájára épült, a szövegek és a felhőtárhelyre feltöltött képfájlok tanulmányozása, sorrendbe állítása alapján.

Az eredeti tablószövegek átvételével mentesülhettünk a tudományos kontárkodás veszélyétől, az eredeti, „bevált” kísérőszövegek linearitását megtartva azokat csak szegmentáltuk, bekezdésekre bontottuk, s a korlátlan virtuális tárlat lehetőségével élve, bekezdésenként több képpoldalon, arányosan illusztráltuk az adott szövegrészhez sorolt, képernyőt betöltő méretű fotókkal. Az így kialakult 140 weboldal meghatározta a tárlat lineáris koncepcióját: tervünk szerint az olvasó bárhol is „lép be” a gyűjteménybe, a folytatást vagy előzményeket keresve, ideális esetben végiglapozhatja azt bekezdésről-bekezdésre, az adekvát kísérőszöveg előzményeit vagy folytatását követve történetről történetre lépve a teljes tárlatot és a teljes kontextus megértéséig átélheti a folyamatokat, áttekintheti a rendelkezésre álló információkat.

Belépési pontként a címlapon az egyes tablók – mint párhuzamos történetek – kezdőoldalait kínáljuk, ezt a felosztást minden oldal navigációs fejlécében elérhetővé tettük, kibővítve ott már az egyes bekezdések kezdő weboldalainak linkjével is. A honlap a koncepciónak megfelelően egyenrangú, végiglapozható, de önmagukban is teljes értékű weboldalak sorozatából áll (a „nulladik”, címlap oldalról és a 140. oldalról tovább lapozva egyaránt az első oldalra jutunk), így bármely képtétel önálló webcímén megosztható, s a megosztási felületről (pl. Facebook) teljes értékű belépési pontként szolgál a gyűjteménybe.

A virtuális tárlat komplett kódját adatbázisként állítottuk össze a hallgatókkal, oldallanként egy-egy rekord mezőiben összekapcsolva a képfájl hivatkozását és a megjelenítő

oldal állandó (pl. formázás és navigáció), illetve változó tartalmi elemeit. Ilyen elemként került a tablószöveg vonatkozó szakasza mellett a képekhez a Budapest Gyűjteménytől kapott egyedi, szöveges többletinformáció, képleírás, esetenként (pl. a Budapest Gyűjtemény képarchívumától eltérő forrásokhoz) link.

Az adatbázistáblából generálható website lehetővé tette a gyors módosítást, hibajavítást: az általunk tervezett 150 oldalt végül Sándor Tiborral egyeztetve csökkentettük 140-re, elhagyva néhány kevésbé fontos, vagy önálló oldalon bemutatásra kevésbé alkalmas képtételeket, megcserélve, kicserélve néhány ábrázolást időközben fellelt jobb minőségű, vagy érzékletesebb fényképekre, és az utolsó fázisban helyenként – ha az időrend, vagy az összefüggések megkívánták – az oldalak tematikus sorrendjén is könnyen változtathattunk. Az adatbázis-alapú gyűjteményközreadás másfelől a kompatibilitás, tovább feldolgozhatóság biztosítója is. Ahogy a kronológiai összefüggés minden könyvtári és muzeális gyűjtemény határán túlmutat, úgy egy-egy közreadott, kiadványba rendezett részgyűjtemény tételei is beilleszthetők majdani meta-adatbázisokba. Az adatbázis alapú mesterfájl a honlap tartalmának nemcsak jövőbeli változtatását, bővítését, de további feldolgozását, más formákba öntését, webadatbázissá alakítását is lehetővé teszi.

Hozzáadott szolgáltatások, a kiállítás virtuális kibővítése

A kiállítás nyersanyagának feldolgozása és a virtuális interpretáció tervezése mellett olyan „értéknövelő” funkciókkal igyekeztünk bővíteni a *Könyvek holokauszta* honlapját, amelyekhez a hallgatók együttműködő közösségként, saját munkájukkal modellezhették a kollaboráló, bevonható olvasóközönség részvételét. Az érdeklődés természetes asszociációs lehetőségeit sorra véve, létrehoztunk egy életrajz-gyűjteményt a betiltott szerzőkről (kibővítve a kiállításon ablakokra ragasztott névlistákat), a korabeli könyvesboltokat, bezáratott antikváriumokat pedig beágyazott Google-térképen helyeztük a képtételek közé.

A betiltott szerzők – közismert írók mellett kevésbé ismertek, mára elfeledett tudós esszéisták, újságírók, kabarészerzők – hosszú névsora önmagában is példázhatja a könyvtári tájékoztató munka értelmét: listaként, a kiállítás elemeként is drámai hatású a nevek sorozata, de hatása ott, a kiállítótérben éppen tömörségében, sűrűségében rejlett: a látogató tekintete ismerős nevek sokaságába ütközött. Kibontva, a névsorból hosszú webdokumentummá bővítve a sorsokat, az ismert és ismeretlen nevek mögött egészében megismerhető tragédiák elrettentő sokasága egészen másként hat, talán még lesújtóbb. Huszonéves fiatalok számára – úgy tűnt föl – egyértelműen erőteljesebb a szembesülés az összegyűjtött pályaképeken visszatérő azonos mintázattal, a művészi vagy tudósi karriernek egyidejű derékba törésével, legtöbbször végzetes megszakadásával.

Nem volt könnyű dolgunk: a legismertebb neveknél természetesen a *Wikipédia* is segítségünkre volt, de sok esetben a *Magyar Zsidó Lexikonban*¹², vagy kevésbé ismert összeállításokban találtunk rá az életrajzokra; névazonosságok és névvariánsok tisztázására is gyakran volt szükség. A kivonatok formai és tartalmi egységességére törekedtünk terjedelemben és részletességben egyaránt, fókuszba állítva a holokausztt és a háború hatását a betiltott szerzők életútjában. Bár összeállításunkban maradtak hiányok, a beágyazott google-dokumentum élő maradt, a honlap frissítése nélkül is bármikor bővíthető, javítható.

Korábbi helytörténeti webprojektjeinkhez hasonlóan dolgoztuk fel a korabeli telefonkönyv antikváriumokat és könyvkereskedőket listázó oldalait: a hallgatók korabeli térképen azonosították be a mai címeket, majd felkeresve a helyszíneket, lefényképezték, milyen bolt, portál őrzi a hajdan volt kereskedők emlékét. Könyvtáros hallgatóinkban, bár szükségszerűen naponta szembesülnek a Múzeum körút túoldalának antikvárium-sorával, talán most tudatosult bennük azok könyvtörténeti szerepe, jelentősége.

A kiállításához gyűjtött képek bemutatását linkekkel, forráshivatkozásokkal bővítettük, és beágyaztunk közéjük korabeli híradókat az évről-évre mindinkább „megtisztított” Könyvhetekről. Látható-hallható mozgóképes részlet Kolosváry-Borcsa Mihály programadó beszédéből, majd a könyvbezúzás „ünnepélyes” megkezdéséről is.

Tanulságok

Fontosnak tartjuk, hogy a könyvtárosok új generációi ne érezzék távolodó, egyre idegenebb szakterületnek a hálózati projektek tervezését. A webtechnológia fejlődésével a sikeres könyvtári webprojektek tervezéséhez szükséges informatikai és könyvtári kompetenciák között valóban – és elkerülhetetlenül – nő a távolság, élvonalbeli tervező programozókat a könyvtártudományi oktatás nem tud képezni, adni a szakmának. A távolság, szegmentálódás a feladatmegosztás szélesedését igényli, az együttműködés egyre több *köztes kompetenciát* igényel, *interpretátorokat* mindkét oldalról. A közvetítés könyvtári oldalán az informatikai kompetenciákról való lemondás helyett az előkészítési, célirányos szervezési ismeretek képeznek új, kívánatos kompetenciát. Egy-egy modell-projekt megvalósításakor az ehhez szükséges szemléletet igyekszünk megalapozni és elmélyíteni hallgatóinkban.

A széles körben ismert, jelentős adatbázisokra épülő projektek szükségszerűen komoly összefogást igényelnek, és hírük, szakmai hatásuk is nagyobb. *Valóságos könyvtár, könyvtári valóság* című konferenciánk¹³ is szekciónyi példatárat vonultatott fel¹⁴ a könyvtári és múzeumi digitalizálás számos bízató lehetőségéről, tájékozatta hallgatóinkat korszerű megoldások és projektek felmutatásával. Továbbra sincs szó azonban arról, hogy kisebb léptékben értelmetlenné válna a weben tájékoztató, közéleti aktivitás, vagy arról, hogy kizárólag a meglévő rendszerek (intézményi honlap, közösségi oldalak és kommunikációs csatornák) keretein belül érdemes információt szolgáltatni. Részgyűjtemények, alkalmi tematikus összeállítások, rendezvényekhez és évfordulóhoz kapcsolódó ízelítők kiemelése során, a tájékoztató bemutatására, vagy a könyvtártudomány szakmai eredményeinek szakszerű áttekintésére továbbra is nélkülözhetetlen az informatikus-könyvtáros szakember kreatív információtechnológiai képzettsége, a hálózati publikációs ismeretek értő és gyakorló elsajátítása. Néhány ésszerű szabály szem előtt tartásával fontos és értékes dokumentum-együttesek hozhatóak létre, és biztosítható a könyvtári tájékoztatás sokszintű továbbélése a digitális korban. Az intézményi honlapokon belüli mikro-site-ok, sub-site-ok hősorához képest ma már megkerülhetlenné vált:

- az újrafelhasználhatóság, a létrehozott kiadvány alapjául szolgáló, továbbfejleszthető és párhuzamosan zajló adattárépítés;
- a kronológiai kompatibilitás igényének érvényesítése;
- a közösségi-média kompatibilitás;
- és a mobilbarát webdesign.

A közösségi média egyértelműen „vevő” a hiteles könyvtári, múzeumi tartalmakra, népszerűek a megosztható gyűjteményi tételek, és a személyes hitelű, szakemberként összeállított válogatások, tájékoztató oldalak éppolyan hatékony ismeret- és érdeklődésterjesztő webdokumentumok, mint a magazinok, portálok cikkei, szakmai blogok bejegyzései. Jól mutatja ezt kutatásunk publikált¹⁵ és rövidesen publikálásra kerülő felmérése a könyvtári Facebook-tartalom tematikus megoszlásáról, kedveltségéről, különösen kortörténeti, helytörténeti vonatkozásokban, vagy akár a kiállítást szervező Budapest Gyűjtemény gyakorlati közösségi média tapasztalatai.¹⁶

Virtuális kiállításunk nyitólapjára a nagy sikerű, közösségi gyűjtésre épülő *Fortépan* online képgyűjtemény korabeli, „békebeli” képeiből válogattunk, bizonyítandó: a könyvek és sajtótermékek, a „média” a XX. század közepén is velünk voltak, meghatározták mindennapjainkat, s éppen úgy formálták véleményünket publicisták, kortárs művészek, mint ma. Hogyan juthattunk el akkor pár év alatt a könyvbezáráshoz? A korszak hangulatát felidézendő, Hollán Lajos, szintén holokauszt áldozat színes diafelvételeiből ágyaztunk be a YouTube videomegosztóra feltöltött vetítést a korabeli Budapestről, az utolsó éveket átfogó hétköznapi képeiből, amelyeken még szeretettel örökíthette meg síszezontól strandfürdőig, Duna-parttól a Ligetig, cukorka- és tejárustól a hentes-standig, a budai hegyektől a belvárosi utcáig.

A *Könyvek holokausztja – virtuális kiállítás* megnyitójára a tavaszi félév zárásaként, 2016. június 13-án került sor. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fogadótermében rendezett bemutaton¹⁷ Fodor Péter főigazgató is méltatta az eredményeket, és reményét fejezte ki, hogy a könyvtár és az intézet együttműködése további hasonló projektek megalkotásához vezet.

A holokauszt kora sok mai huszoneves számára távoli, önmagába zárt időszak, nehezen látják át történelmi és kulturális, művelődéstörténeti kontextusát, összefüggéseit és távlatait. A projektben alkotótársként részt vett könyvtáros hallgatóink – biztosak lehetünk benne – közelebbről és több szálon érzik át ezt az időszakot, érzékelik drámai eseményeit. Bízunk benne, hogy a virtuális tárlat majdani látogatói is elgondolkoztató, tudásuk számos rétegéhez kapcsolódó információkhoz juthatnak létrehozott honlapunkon.

JEGYZETEK

1. Kiszl Péter: Tudományos örökség és gyorsuló fejlődés - könyvtárosképzés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. = Könyvtári Figyelő, 2015. 4. sz. 443-462. p.
2. Bella Katalin: Könyvtártörténet-írásunk az 1945 utáni korszakról. Konferencia az ELTE BTK-n. = Könyvtári Levelező/lap, 2015. 4. sz. 3-8. p.
3. Kiszl Péter: Szabadegyetem a könyvtártudományért: szakmai korrajz 1995-2000. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2016. 6-7. sz. 223-235. p.
4. [Bibor] Máté János: A 2016 tavaszi Nyitott Napok. = Könyvtári Levelező/lap, 2016. 6. sz. 4-10. p.
5. Kiszl Péter: Könyvtártudomány elméletben és gyakorlatban – intézményi együttműködés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2014. 7-8. sz. 251-266. p.
6. Együttműködés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral. ELTE-LIS blog, 2015-09-02. <http://elte-lis.blogspot.hu/2015/09/egyuttmukodesi-megallapodas-fovarosi.html>
7. Könyvek holokausztja. Üldözött írók, betiltott lapok, kirabolt könyvraktárak, megsemmisített könyvek. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [honlap] http://www.fszek.hu/konyvtaraink/kozpontu_konyvtar/budapest_gyujtemeny/?article_hid=27561

8. Fodor János: Kollaboratív tartalomfejlesztési projektek az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2015. 11-12. sz. 429-441. p. http://tmt.omikk.bme.hu/issue.html?issue_id=575
9. Fodor János: Poesis Hungarica digitális kontextusban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2015. 6. sz. 23-26. p.
10. Fodor János: A Fodor András hálózati életműkiadásról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2013. 5. sz. 31-38. p.
11. Könyvek holokausztja [honlap] <http://inaplo.hu/konyvekholokausztja>
12. Magyar Zsidó Lexikon. MEK. [honlap] <http://mek.oszk.hu/04000/04093/>
13. Boda Gáborné Köntös Nelli: Valóságos könyvtár - könyvtári valóság: tudományos tanácskozás az ELTE BTK-n. = Könyvtári Levelező/lap, 2014. 1-2. sz. 3-7. p.
14. Boda Gáborné Köntös Nelli, Kiszl Péter (szerk.) Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II.: Konferenciaprogram az előadások tartalmi összefoglalóival. ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015. 42 p. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/22415>
15. Fodor János: A megosztó hivatás. Könyvtári jelenlét a Facebook közösségi oldalon 2013/2014-ben. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2014. 7-8. sz. 275-294. p.
16. Sándor Tibor: Helyismeret változó felhasználói környezetben. A százéves Budapest Gyűjtemény mai törekvései = Könyvtári Figyelő, 2015. 2. sz. 157-167. p.
17. Tartalomszolgáltató műhelyünk tavaszi bemutatója. ELTE-LIS blog, 2016-06-15. <http://elte-lis.blogspot.hu/2016/06/tartalomszolgáltato-muhelyunk-tavaszi.html>

Várkonyi Nándor emlékezete

*„Könyvtári dolgozószobája és lakása, minden talpalatnyi hely,
ahol megfordult, szellemi és morális elevenségének dübörgő-porzó színpadává változott.”¹*

Írásunkban a 120 éve született író, műfordító, szerkesztő, irodalom- és kultúrtörténész Várkonyi Nándorról kívánunk megemlékezni, aki 32 éven keresztül állt a pécsi egyetem és annak könyvtára szolgálatában, végigjárva a hivatali ranglétra szinte minden fokát. Németh László „Pécs szent emberének”² nevezte, Kodolányi Gyula pedig – nem alaptalanul „mellékszakmájával” jellemezve – „Isteni könyvtáros”³ névvel illette őt.

Várkonyi Nándor⁴ 1896. május 19-én született Pécsen, idősebb Várkonyi Nándor és Eberhardt Mária ötödik gyermekeként. Négyéves koráig éltek a városban, majd apja áthelyezése miatt Nyitrára költöztek. Elemi és középiskolai tanulmányait itt végezte, majd a helyi piarista gimnáziumban érettségizett 1914 júniusában.⁵ Apja nyugdíjazása után a család Budapestre költözött, ahol 1914 és 1918 között az egyetemen magyar és francia irodalomtörténetet, valamint nyelvészetet hallgatott. Előszeretettel vett fel egyéb bölcsészeti stúdiumokat is, így filozófiát, művészettörténetet, esztétikát, ókortörténetet és orientalisztikát.

Egyetemi tanulmányait katonai besorozása miatt félbe kellett szakítania. 1916 januárjában behívták katonának. Az első világháborúban 1916 januárja és 1917 januárja között a 6. számú közös gyalogezred tagjaként, tizedesi (tiszjelölt) rangban szolgált. A fronton szerzett tüdőgyulladás, vérhas és fertőző középfülgyulladása következtében 1917 őszén bal fülének süketsege miatt szabadságolták. Betegsége három év alatt kétoldalivá lett: így 25 éves korára teljes siketségre ítéltették.

Megkezdett felsőfokú tanulmányait rektori engedéllyel fejezhette be, ám betegsége miatt tanári oklevelet nem szerezhetett, csak szakvizsga nélküli abszolutóriumot.⁶

1918 és 1924 között fizikai munkával (szőnyegszövés, könyvkötés), magántanítóként, továbbá könyvfordítással kereste kenyerét. Számos angol, francia, német és olasz mű magyar nyelvre átültetése fűződik a nevéhez. A fordítói munkát Pécsre való visszakerülésével sem hagyta abba. Honoré de Balzac, Émile Baumann, René Bazin, Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, Joris-Karl Huysmans, Xavier de Maistre, Alfredo Panzini, Edgar Allan Poe műveit ültette át magyar nyelvre. Saját bevallása szerint beszédszintű nyelvismerete volt francia és német nyelvekből, ezek mellett olvasási szinten bírta még az angolt, az olaszt, valamint a latint és a görögöt, de értette a spanyol, a portugál, a holland szövegeket is.⁷

1924 őszén költözött vissza Pécsre, amikor bátyja, Várkonyi Hildebrand Dezső⁸ támogatásával munkát kapott a pécsi Erzsébet Tudományegyetem könyvtárában. Várkonyi Nándor megszakitások nélkül az egyetem bibliotékájában dolgozott 1924 és 1956 között.⁹ A könyvek feldolgozása, többszintű katalogizálása és szakozása, valamint a kari igényeket figyelembe vevő állománygyarapítás volt a fő feladata. Az itt eltöltött 32 év alatt végigjárta a könyvtári „ranglétrát”: ideiglenes napidíjasból, könyvtári gyakornok, majd 1930-tól végleges napidíjas gyakornok lett. Ezután könyvtári segédtsz, majd könyvtári segédőr, végül 1939-ben alkönyvtárnoki kinevezést kapott. Húsz év szolgálat után lépett elő egyetemi könyvtárnokká, majd 1948. január 1-jén osztályvezetői (Feldolgozó Osztály) státuszba nevezték ki.¹⁰ 1951 novemberétől tudományos intézeti osztályvezetőként dolgozott nyugdíjazásáig, 1956. augusztus 31-ig.¹¹

Két alkalommal (1946–1947; 1950–1951) megbízott igazgatóként is irányította az intézmény munkáját¹², amelyre így emlékezett vissza: „...*engem tettek meg ideiglenes igazgatónak. Majdnem elájultam rémületben...*”; „*Amolyan bocsinálta direktor voltam... Ez nagyon terbes feladat volt...*”¹³ 1951. július 10-ig, Halász Pál kinevezéséig vitte a könyvtár hivatalos ügyeit.¹⁴

Kevesbé ismert, hogy utolsó megbízott igazgatósága idején a kialakult politikai helyzetben két ellenőrzéssel megbízott, a szakmában egyáltalán nem jártas személy kezébe került a könyvtár tényleges irányítása. Csak az ő és munkatársai lélekjelenlétének köszönhető, hogy számos kulturális érték, könyvgyűjtemény megmenekülhetett az „*esztelen és visszafordíthatatlan*” döntésektől. Ekképpen kiemelendő a Klimó Könyvtár értékes kódexeinek átmentése a püspökségre, a hajdani püspöki állomány zárolása és katalóguscéduláinak kiemelése a központi katalógusból, ezzel kivédendő a várható tematikai átvizsgálást, valamint az azt követő leválogatást. Az 1950-ben feloszlott pécsi szerzetesrendi (jezsuita, ferences, karmelita, ciszterci, Notre Dame-i rendház, Szociális Missziós Nővérek) bibliotékák sorsának koordinálásában is szerepe volt vezetőként Várkonyinak.

Egy anekdota is fennmaradt Várkonyi értékmentő leleményességéről. A hajdani püspöki könyvtár termeit végigjárva a fent említett, két ellenőrző-irányító személy számára az első, szemet szűrő kifogás a könyvtár polcain található XVIII-XIX. századi szobrok „félmeztelensége” volt. Várkonyi Nándor ekkor bemutatta az enteriört díszítő mellszobrokat: – „*Íme, Arisztotelész Ehtárs, a marxista filozófia megalapítója! Íme, Livius Ehtárs a marxista történettudomány megalapítója!* Így a válasz: – „*Ja, ha Ehtárs barátok, akkor maradhatnak!*”¹⁵

Az évek hosszú során át végzett hatalmas katalogizálási-rendszerezési tevékenységét a *Pergő években* külön ki is emelte. Így az Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárában a Mátyás Flórián Könyvtárral, az Ambrozovics Dezső-féle könyvgyűjteménnyel, valamint az orosz (krasznojarszki) hadifogolykönyvtárral foglalkozott behatóbban. Hivatali munkája

mellett felkérésre is vállalt könyvtárrendezési és katalogizálási feladatokat. Az Irgalmas rend könyvtára, a Bölcsészet, Nyelv- és Történettudományi Kar Nyelvészeti Intézetének könyvtára, a Szent Mór Kollégium Könyvtára, a Tóth Lajos Könyvtár, a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára, végül a Janus Pannonius Múzeum természettudományi, művészettörténeti, helytörténeti, néprajzi és régészeti osztályainak könyvgyűjteményei – mind az ő általa felállított szakrendben, valamint az általa készített katalógusokkal működtek. E feladatok lelkiismeretes és szakszerű elvégzése révén Várkonyi Nándor tagadhatatlanul beírta magát Pécs XX. századi könyvtártörténetébe is.

A könyvtár miliője és feldolgozási-könyvbeszerzési feladatai nagymértékben hozzájárultak irodalmi munkássága kiteljesedéséhez, hiszen itt hozzáférhetett, beszereztetetett, könyvtárközi kölcsönzéssel megkaphatott olyan dokumentumokat is, amelyekhez nem feltétlenül, vagy nem olyan egyszerűen juthatott volna hozzá. Ezek tartalmi megismerését hatékonyan segítette gyors olvasási készsége és hihetetlen memóriája. Ekképpen a kezébe került kötetek tartalma igen hamar „feldolgozásra került” az elméjében. Minden könyv egy-egy újabb gondolatkört indított meg számára, vagy beépült a korábbi tudástár valamely tematizált egységébe.

Várkonyi Nándor a pécsi egyetemen doktorált magyar, francia és német irodalomból 1929. március 20-án, *summa cum laude* minősítéssel, majd ugyanott 1935-ben magántanári képesítést szerzett, *Az újabb magyar irodalom és külföldi irodalmak összefüggései* tárgykeréből. Meghívott előadóként irodalomtörténeti előadásokat tartott 1940-ig a Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karon, 1941-től 1945-ig a Jog- és Államtudományi Karon, valamint 1945/46-ban a Tanárképző Tanfolyamon.

Irodalmi munkássága közismerten kiemelkedő. Korai éveiben verseket és elbeszéléseket is írt, és – mint azt már említettük – szép számmal jelentek meg műfordításai, de életművét mégis irodalom- és művelődéstörténeti munkái adják. Első cikkei, egy francia fordítása, továbbá egy novellája a nyitrai *Hír* című napilapban jelent meg. Önálló tudományos írását a *Nyugabban* közölték, majd – ahogy maga megfogalmazta – „*úgyiszólván valamennyi magyar folyóiratnak munkatársa lettem*”. Életében tíz műve jelent meg önálló könyv formátumban, irodalomtörténeti, kultúrtörténeti és történelmi témákban (egy részük csak cenzúrázva):

1. *A modern magyar irodalom [1880–1920]*. [Pécs–Budapest, 1928.]
2. *Elmék és eszmék. Tanulmányok*. [Budapest, 1937.]
3. *Szériat oszlopai. Elsüllyedt kultúrák*. Budapest, [1942.]; 2. kiad. Budapest, [1942], Átdolg. kiad. Budapest, [1972.]
4. *Magyar katonaköltők*. Pécs, [1940.] (A Janus Pannonius Társaság könyvtára 12.)
5. *Petőfi arca*. Pécs, [1940.] (A Janus Pannonius Társaság könyvtára 11.)
6. *Az újabb magyar irodalom 1880–1940*. Budapest, 1942.
7. *Az írás története*. Budapest, 1943.
8. *Magyar Dunántúl. Táj és nép*. Budapest, 1944.; *Dunántúl*. Átdolg. kiad. Budapest, 1975.
9. *Az üstökös csóvjája. Dokumentumok Petőfiről*. Pécs, 1957.
10. *Stonbenge [Fotóalbum]*. Budapest, 1975.

Önéletrajzi írása, a *Pergő évek* csak egy évvel a halála után, 1976-ban került ki a nyomdából.¹⁶ Ugyanígy *Az elveszett paradicsom* is nagy késéssel, 1983-ban kerülhetett az olvasó-

közönség kezébe gépirat formájában. Életművét 1990 óta a Széphalom Könyvműhely gondozza és adja ki Mezey Katalin vezetésével.

Várkonyi Nándor jelentős szerepet játszott Pécs irodalmi életének megszervezésében is: általa lett a vidéki városból az ország második irodalmi fővárosa. Részt vett a *Symposion* című lap megindításában (1925–1926), felelős kiadásában és társszerkesztőként. Majd az 1931. június 10-én megalakult Janus Pannonius Irodalmi Társaság alapító, rendes tagja és főtútkára lett. 1941-ben elindította és nyolc éven át szerkesztette a társaság folyóiratát, a *Sorsunkat* (1941–1948). Tehetségek egész sorát fedezte fel és támogatta. Itt kötött életre szóló barátságot Weöres Sándorral és Csorba Győzővel. Az 1945. november 18-án megszűnt Janus Pannonius Társaság helyett megalakult Batsányi János Társaság is elnökévé választotta.

Közös munkájuk révén barátságot kötött Bárdosi Németh Jánossal, Berda Józseffel, Bécsy Tamással, Csorba Győzővel, Erdélyi Józseffel, Galsai Pongráccal, Illyés Gyulával, Hamvas Bélával, Harcos Ottóval, Juhász Géza, Kodolányi Jánossal, Lovász Pállal, Makay Gusztávval, Martyn Ferencsel, Németh Lászlóval, Rajnai Lászlóval, Solymos Idával, Szabó Lőrincsel, Takáts Gyulával, Tatay Sándorral, Veres Péterrel, Weöres Sándorral. Velük személyes találkozások és levelezés útján tartotta a kapcsolatot, sokan szállóvendégként is megfordultak a Várkonyi család Kürt és Homok utcai házában. Leveleket váltott továbbá Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel és Móricz Zsigmonddal is.¹⁷

1949-től, a *Sorsunk* ellehetetlenítését követően politikai támadások keresztútjába került, továbbá sajtóhadjárat indult ellene, ennek hatására visszavonult az irodalmi élettől, és kizárólag a kultúrtörténeti kutatásoknak szentelte mindennapjait.¹⁸

Tudományos társulatok is tagjukként tisztelhatték Várkonyit: így a Szent István Akadémia, a Dunántúli Írók Munkaközössége, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a Magyar Írók Szövetsége, a Szenteleky Kornél Irodalmi Társaság (Zombor), valamint a PEN Club¹⁹. Előadásaival számos irodalmi és művészeti-kulturális rendezvényen szerepelt.

Társadalmi-politikai szerepvállalásai sem elhanyagolhatók: 1945 márciusában megalapította a Nemzeti Parasztpártot Péccsett, amelynek első elnökeként működött, majd tiszteletbeli elnökévé választották. A helyi pártlap felelős kiadója volt annak megszűnéséig. Tagja volt az Egyetemi Szakszervezetnek (1945–1947), valamint a Pedagógusok Szakszervezetének (Pécs, 1947. január).

Az országos lexikonszerkesztési munkálatokba is bekapcsolódott: 1931-től a *Katolikus Lexikon* megjelenő első négy kötetének munkatársa. 1963-tól a *Magyar Irodalmi Lexikon* szerkesztőségének, 1970-től pedig a *Világirodalmi Lexikon* szerkesztőségének a munkatársa lett, és mintegy száz címszó szerzője volt.

Az 1970-es években kitüntették a Munka Érdemrend ezüst fokozatával és az Elnöki Tanácstól megkapta a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét.²⁰

Legfontosabb támasza mindennapjaiban és munkájában a családja volt. 1927-ben nősült meg, és feleségével, Schäffer Erzsébettel két gyermekük született: 1928-ban Éva, majd 1932-ben Péter.

Várkonyi Nándor kórházi kezeléseket követően, 1975. március 11-én, munka közben, szívrohamban hunyt el Péccsett; március 20-án helyezték örök nyugalomra.

Még életében, 1974-ben fiát, Pétert jelölte meg kéziratok hagyatéka gondozójának. (Három, egyenként több ezer oldalas kultúrtörténeti gépirata várt az 1990-es évekig a kiadásra.)²¹ Három unokája, Ágnes és Kata (Éva gyermekei), valamint András (Péter

gyermeke) a mai napig nagyapjuk emlékének méltó őrzői: konferenciák, szabad- és nyári egyetemek, emlékestek, tanácskozások, megemlékezések (Pécsett, Nyitrán, Sümegen), könyvek, tanulmánykötetek²², valamint egy gazdag tartalommal bíró, folyamatosan bővülő honlap²³ segítségével.

Várkonyi Nándor nevét ma Pécsett, a Kertvárosban egy utca²⁴, az 1981. május 19-én megnyitott, Nagy Jenő utcai (24-es szám), hajdani városi könyvtár legnagyobb fiókkönyvtára, valamint a Csorba Győző Könyvtár Belvárosi Könyvtára (Király utca 19.), illetve 2012. május 16-a óta egy bútorával, könyveivel és emléktárgyaival berendezett emlékszoba őrzi.

A Csorba Győző Könyvtár korábbi és jelenlegi vezetése is nagy hangsúlyt fektetett és fektet a névadó emlékezetének őrzésére, jubileumainak megünneplésére, munkásságának mind szélesebb körben való megismertetésére. Itt külön kiemelő Tüskés Tibor, Bertók László és Keresztúri József egykori igazgatók ez irányú tevékenysége.

JEGYZETEK

1. Rajnai 1993. 59.
2. Németh 1986. 107.
3. Kodolányi Gy. 2006. 230.
4. Életrajzok: SZABÓ 1940.; MÉL 1985.; MIL 1965.; ÚMIL 2000.; ÓDOR–LENGVÁRI 2004.; MNL 2004.; ÚMÉL 2007.; MKL 2009.; TÜSKÉS 2010.
5. PTE EL VIII.114. – Szolgálati és minősítési táblázat.
6. PTE EL VIII.114. – Szolgálati és minősítési táblázat.
7. KENDE 2016. 64.
8. Várkonyi Hildebrand megbízott könyvtárigazgató volt, kisebb-nagyobb megszakításokkal 1924 és 1929 között.
9. Könyvtárosi munkásságának szakirodalmi: Tüskés 1993b.; Móró 1996.; Bodáné 1997.; Hajdú 2004.; Bodáné 2013.; Hajdú 2016. Adattár: PEA 2015.
10. PTE EL VIII.114. – Szolgálati és minősítési táblázatok.
11. PTE EL VIII.114. Személyi lap (1951 után).
12. Schmelczér-Pohánka 2012. 172–173.
13. Várkonyi N. 1976. 202.; BEBESSI 1997b. 47.
14. ETE RH 573/1949/50. R. sz. (Pécs, 1950. február 28.).
15. A történetet Móró Mária Anna főkönyvtárostól „örökölte” jelen írás szerzője. SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 172–173.
16. Várkonyi mellett a kézirat gépelését a fiatal L. Csépanyi Katalin vállalta el. L. Csépanyi é.n.
17. Péceliné Hoffman 2005.; Várkonyi P. 2014.; Kende 2016. 83–105.
18. Kende 2016. 129.
19. Az 1926-ban alapított magyar PEN Club a Poets, Essayists and Novelists nemzetközi társaság nemzeti ága: a magyar nyelven írók klubja.
20. Bertha 1993.10.
21. Kende 2016. 129
22. Tüskés 1993a.; Bebesi 1997a.
23. Kende Kata nagyapja emlékének fennmaradása és munkásságának bemutatása érdekében egy rendkívül adatgazdag, informatív honlapot indított: www.varkonyinandor.hu [2016.06.05.]
24. 1977 decemberében nevezték el az új lakótelep utcáját róla.

FORRÁSOK, RÖVIDÍTÉSEK

ETE RH	Pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem, Rektori Hivatal
PTE EL. VIII.114.	Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár, Pécsi Egyetemi Könyvtár Irattára
Várkonyi N. 1976	VÁRKONYI Nándor: Pergő évek. Budapest, 1976. (Tények és Tanúk)

IRODALOM

Bebessi 1997a	Várkonyi Nándor 1896–1996. Az író születésének 100. évfordulója alkalmából Péccsett, a Várkonyi Nándor Könyvtárban megrendezett emlékülés előadásai. Szerk. BEBESSI B. Károly. Pécs, 1997.
Bebessi 1997b	BEBESSI B. Károly: „ <i>Én divinizálni akarom az embert...</i> ” Várkonyi Nándorral beszélget Bebessi B. Károly. In: BEBESSI 1997a. 45–60.
Berta 1993	BERTA Bulcsu: Várkonyi Nándor. In: TŰSKÉS 1993a. 10–21.
Bertók 1984	BERTÓK László: Várkonyi Nándor bibliográfia. Pécs, 1984. (Életrajzi adatok 28–38. p.)
Bodáné 1997	BODA Miklósné: Várkonyi Nándor a Pécsi Egyetemi Könyvtárban. In: BEBESSI 1997a. 26–35. p.
Bodáné 2013	BODA Miklósné: Várkonyi Nándor könyvtári öröksége. A Magyar Írószövetség által 2013. február 28-án rendezett Várkonyi Nándor Emlékkonferencia előadása (http://www.varkonyinandor.hu/?modul=oldal&tartalom=1207765) [2016.06.20.]
Hajdú 2004	HAJDÚ Csilla: Vázlatok Várkonyi Nándor könyvtárosi portréjához. [Szakdolgozat] Debrecen, 2004.
Hajdú 2016	HAJDÚ Csilla: Interjú Várkonyi Nándor könyvtárosi tevékenységéről. Készült Péccsett, 2004. július 9-én 10 órakor a Várkonyi Nándor Könyvtárban = <i>Per Aspera ad Astra</i> , 3. (2016):2. [megjelenés alatt]
Kende 2016	Várkonyi Nándor élete képekben. Összeáll. KENDE Katalin. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2016.
Kodolányi Gy. 2006	KODOLÁNYI Gyula: A hullám taraja. Budapest, 2006.
L. Csépanyi é.n.	L. CSÉPÁNYI Katalin: Emlékeim Várkonyi Nándorról (http://magyarforum.hu/cikk/122/Emlekeim-Varkonyi-Nandorrol/) [2016.06.26.]
MÉL 1985	„Várkonyi Nándor” In: Magyar Életrajzi Lexikon. III. kötet. Főszerk. KENYERES Ágnes. Budapest, 1985. 822–823. p. https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1rkonyi_N%C3%A1ndor [2016.06.14.]
MIL 1965	„Várkonyi Nándor” In: Magyar Irodalmi Lexikon. 3. kötet. Főszerk. BENEDEK Marcell. Budapest, 1965. 494–495. p.
MKL 2009	„Várkonyi Nándor” In: Magyar Katolikus Lexikon. XIV. kötet. Főszerk. DIÓS István. Budapest, 2009. 792–793. p.
MNL 2004	„Várkonyi Nándor” In: Magyar Nagylexikon. 18. kötet. Főszerk. BÁRÁNY Lászlóné. Budapest, 2004. 217. p.
Móro 1996	MÓRÓ Mária Anna: Várkonyi Nándor és a Pécsi Egyetemi Könyvtár 1924–1956. = <i>Pécsi Könyv- és Infotár</i> , 1. (1996):3. 3–7. p.
Németh 1986	NÉMETH László: <i>Eklezsiá-járás</i> . In: Németh László: <i>Művelődéspolitikai írások</i> . Budapest, 1986.

- Ódor–Lengvári 2004 Pécs-bárainyai történelmi arcképcsarnok. [CD] Szerk. ÓDOR Imre – LENGVÁRI István. Pécs, 2004.
- PEA 2015 Pécsi Egyetemi Almanach I. kötet. Pécs, 2015. 200–201. p.
- Péceliné Hoffman 2005 PÉCELINÉ HOFFMAN Erzsébet: A Várkonyi-örökség. [Riport Várkonyi Péterrel] = *Kagylokürt*, 21. (2005):1. (<http://www.kagylokurt.hu/3267/kulturtortenet/a-varkonyi-orokseg.html>) [2016.06.29.]
- Rajnai 1993 RAJNAI László: A Nap és árnyéka. Emlékeim Várkonyi Nándorról. In: TŰSKÉS 1993a. 56–63. p.
- Schmelczer-Pohánka 2012 SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: „*Boldog idők! Amikor az értelem intézményekben támogatásra lel. (...) Egyik fény gyűjti a következőt.*” A pécsi püspöki könyvtár története (1774–1945). Pécs, 2012. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 10.)
- Szabó 1940 SZABÓ Pál, vitéz: A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem irodalmi munkássága. Pécs, 1941. 1011–1014. h. (Várkonyi Nándor)
- Tűskés 1993a Várkonyi Nándor emlékkönyv. Szerk. TŰSKÉS Tibor. Budapest, 1993.
- Tűskés 1993b TŰSKÉS Tibor: Várkonyi Nándor, a könyvtáros. In: Várkonyi Nándor Emlékkönyv. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 1993. 64–69. p.
- Tűskés 2010 TŰSKÉS Tibor: Várkonyi Nándor. In: Pécs Lexikon. Főszerk. ROMVÁRY Ferenc. II. kötet. Pécs, 2010. 358–359. p.
- ÚMÉL 2007 Új Magyar Életrajzi Lexikon. VI. kötet. Főszerk. MARKÓ László. 2007. 1099–1101. p.
- ÚMIL 2000 Új Magyar Irodalmi Lexikon. 3. kötet. Főszerk. PÉTER László. Budapest, 2000. 2218. p.
- Várkonyi P. 2014 VÁRKONYI Péter: Várkonyi Nándor öröksége. Budapest, 2014.

Schmelczer-Pohánka Éva

Várkonyi Nándor emlékszoba

Forrás: <http://www.varkonyinandor.hu/?modul=galeria&a=98711>

Tíz éves a ReMeK-e-hírlevél, az erdélyi magyar könyvtárosok elektronikus kiadványa

Mérföldkőhöz érkezett az erdélyi magyar könyvtárosok elektronikus kiadványa, a ReMeK-e-hírlevél, amely idén ünnepli megjelenésének tizedik évfordulóját. Az első években még csetlő-botló szerkesztőcsapat – tíz év elteltével – már jelentős tudással és tapasztalattal rendelkezik, és folyamatosan gondoskodik arról, hogy minden hónap első munkanapján megjelenhessen a könyvtárosok és a könyvtár iránt érdeklődők monitorján a hírlevél, amely rendszeresen gyűjti és közli a könyvtárakról-könyvtárosokról összegyűjtött beszámolókat, cikkek és írások kivonatát, a könyvekhez-információhoz-könyvtárügyhöz kapcsolódó híreket.

A kiadvány megjelenésének története 2006. augusztus 4-én, Kézdivásárhelyen kezdődött, ahol maroknyi könyvtáros találkozott, hogy meghallgassa Mikulás Gábor *Bizalom-építés szolgáltatásfejlesztéssel* című előadását. Az ott felvetett témák, valamint azok kapcsán született hozzászólások, és nem utolsósorban a szünetek alatt folytatott hasznos beszélgetések alkalmával hangzott el többször a javaslat, hogy legyen a könyvtárosoknak egy saját szakmai lapjuk. Létezett ugyan a *Művelődés* című folyóirat mellékleteként *Könyvesház* címmel megjelenő szaklap, amelyet a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesülete különböző pályázatokból nyert támogatásokból, a *Művelődés* szerkesztőségével együttműködésben – átmeneti szünetekkel – jelentetett meg, azonban igény mutatkozott rendszeres időközönként megjelenő kiadványra, amelyen keresztül biztosíthatjuk az aktuális hírek, információk gyors áramlását. Mivel legfőbb akadálynak a pénzforrások hiányát találtuk, olyan megoldást választottunk, amely kevés anyagi forrást igényel: az elektronikus formát.

2006. szeptember 1-jén *ReMeK-e-hírlap* néven jelent meg először a kiadvány. Célként fogalmaztuk meg, hogy hírt adjunk a könyvtárakban zajló eseményekről, tájékoztassunk szakmai rendezvényekről, hasznosítható információt szolgáltatassunk könyvtáraknak és könyvtárosoknak egyaránt. Olyan lapot szerettünk volna készíteni, amely elsősorban rő-

lunk és nekünk, könyvtárosoknak szól, ugyanakkor szem előtt tartja, hogy a figyelem középpontjában mindig a felhasználó áll, és hozzájárul a könyvtári szolgáltatások színvonalának növeléséhez. Az olvasókat is bevontuk a szerkesztői munkába, ezért az első számban felkértük őket, hogy írják meg javaslataikat, és küldjenek híreket a könyvtárunkban zajló eseményekről. Az első szerkesztőcsapat három székelyföldi város könyvtárát kötötte össze virtuálisan: Vántsa Judit a kézdivásárhelyi Báró Wesselényi Miklós Városi Könyvtárban, Kelemen Katalin Csíkszeredában a Hargita Megyei Könyvtárban, alulírott pedig a gyergyószentmiklósi Városi Könyvtárban dolgozott. A „virtuális szerkesztőség” a gyakorlatban egy elektronikus levelezőlistaként működött, azon keresztül kommunikáltunk egymással, osztottuk meg egymással a híreket, alakítottuk, formáltuk hírlevélle az anyagot.

A Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesületének 2006. november 10–11-én, Sepsiszentgyörgyön tartott vándorgyűlésén bemutattuk a hírlevelet, a résztvevők pedig kérdőívben fejezhették ki véleményüket arról, milyen témákat tartanak fontosabbnak, illetve, milyen új témákat javasolnak. A Bod Péter Megyei Könyvtár Gábor Áron termének bejárata mellé elhelyezett kérdőívekből 27 került vissza hozzánk, ezek alapján rangsoroltuk a könyvtárosokat leginkább érdeklő témákat:

1. az erdélyi könyvtárakat és könyvtárosokat érintő pályázatok (19-en tartották nagyon fontosnak);
2. a könyvtárosoknak szervezett képzések (18);
3. az erdélyi könyvtárakban zajló/erdélyi könyvtárakat/könyvtárosokat érintő rendezvények (10-12-13);
4. a romániai könyvtárakat érintő törvények (11);
5. a szakmát érintő publikációk (17);
6. könyvtárosokról, könyvtárakról megjelent írások (9).

Kaptunk javaslatokat új témákra is, mint például: könyvtárak az EU-ban, kapcsolat-teremtés uniós könyvtárakkal, pályázat-figyelés, minőségellenőrzés stb. Hiányosságként pedig azt könyvelhettük el, hogy az eddigi lapszámokban nagyobb részt székelyföldi könyvtárakról, rendezvényekről adtunk hírt. Ezt próbáltuk kiküszöbölni azzal, hogy megkíséreltük bevonni az olvasókat, többször tettünk közé felhívást arról, hogy várjuk visszajelzéseket, javaslatokat és a híreket a könyvtárakban zajló eseményekről, illetve, hogy keresünk szerkesztőtársakat a szórványvidékről.

A címet illetően is véleményt nyilvánítottak a könyvtárosok a vándorgyűlésen, az ezzel kapcsolatos eszmecsere a romániai magyar könyvtárosok levelezőlistáján (rmke@yahogroups.com) folytattuk, ennek eredményeként pedig decembertől már *ReMeK-e-hírlevél* címmel jelent meg a kiadványunk.

A szerkesztőség munkáját tekintve az első év nagyon fontosnak bizonyult a megerősödés szempontjából, megtapasztaltuk a munka a szépségeit és nehézségeit is, morzsánként gyűjtöttük és rakosgattuk össze a könyvtári eseményekről szóló híreket, fokozatosan építettük, alakítottuk az anyagot, felváltva végezve a felelős szerkesztői munkát. 2007 novemberétől Vántsa Judit nem vett részt a szerkesztésben, következett egy rövid és nehéz időszak, amikor ketten láttuk el ezt a feladatot, 2008 februárjáig, amikor a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár két munkatársa, Hubbes László Attila és Tóth-Wagner Anikó csatlakozott a szerkesztők csapatához. A felelős szerkesztői munkát váltakozva

vállalták a gyergyószentmiklósi, csíkszeredai, illetve sepsiszentgyörgyi könyvtárosok; a hírek összegyűjtéséből azonban mindenki kivette a részét. 2009-ban több változás is történt a szerkesztői csapatban: Szonda Szabolcs, a Bod Péter Megyei Könyvtár új igazgatója az olvasószervezői feladatokat vállalta el; nekem, miután a könyvtáros pályától kissé távolabb kerültem, a Hargita Megyei Kulturális Igazgatóságának vezetőjeként a hírlevél szerkesztése jelentette a további kötődést a könyvtáros szakmával; Hubbes László is pályát váltott, ezért augusztustól búcsút mondott a szerkesztői csapatnak. Az összetételben a 2013-as év hozott újabb változást, márciustól Borbé Levente, a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium könyvtárosa veszi ki részét a szerkesztői munkából.

Hiányosságként említem azt, hogy – bár több alkalommal tettünk erre próbálkozást – nem sikerült Székelyföld határain kívül tevékenykedő könyvtárost bevonnunk a szerkesztői munkába, ezért a székelyföldi eseményekről, rendezvényekről szóló hírek még mindig túlsúlyban vannak hírlevelünkben. Megoldást jelenthetne például, ha valamilyen módon ösztönözhetnénk a fiatal könyvtárosokat, hogy vegyenek részt a szerkesztői munkában – szakoktatásban elismernék szakmai gyakorlatnak, vagy pontoznák a számukra kiírt pályázatok esetében.

A hírlevél már induláskor hiánypótló szerepet kívánt betölteni a romániai magyar érdekeltségű könyvtárügyben, és jelenleg is ezt a célt szolgálja. Tartalmában helyet kap számos értékes szakmai információ, ugyanakkor *híreket közöl a magyar vonatkozású romániai könyvtári eseményekről, fejleményekről, könyvtárakat és könyvtárosokat mutat be, kiadványokat ismertet, hírválogatás révén tükrözi az irodalmi-kulturális aktualitást és kitekintést* nyújt a magyarországi és nemzetközi szakmai életre. Az első számban hét rovatot indítottunk, ezek közül néhány átalakult és újabbak is megjelentek. A legtöbb közülük rendszeresen szerepel minden számban, mint például a könyvtárak és könyvtárosok számára fontos dolgokról tájékoztatást nyújtó *HASZNOSÍTHATÓ INFORMÁCIÓK*, a rendezvényekről-eseményekről beszámoló *KÖNYVTÁRI RENDEZVÉNYEK*, a határon túli könyvtárakról hírt adó *KITEKINTŐ*, a fontos személyekről informáló *ÉVFORDULÓK*, a romániai könyvtárügyről tudósító *HAZAI*, a könyvek világáról érdekességeket közlő *MOZAIK*, vagy az aktuális olvasnivalókat bemutató *AJÁNLÓ*. Más rovatok csak időszakosan jelennek meg a tartalomban: a könyv és könyvtár világában kiosztott elismerésekről számot adó *DÍJAK*, a szakmai tanácskozásokat ismertető *KONFERENCIÁK*, vagy a könyvtáros életutakat ábrázoló *KÖZELKÉPBEN*.

Az évek során az Országos Széchényi Könyvtárral nagyon jó együttműködés alakult ki, ennek köszönhetően a *ReMeK-e-hírlevél* friss számai azonnal bekerülnek Elektronikus Periodika Adatbázisba (EPA), ugyanakkor itt a régi számok is hiánytalanul megtalálhatók.

A megjelent hírek alapján akár a romániai magyar könyvtártörténet tízéves kronológiája, vagy a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesületének története is könnyen összeállítható. Ezt szemléltettem a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesületének 2014-es Vándorgyűlésén *Erdélyi könyvtárak ReMeK tükrében* címmel megtartott előadásomban, amelyben minden évből kiragadva egy-egy, valamilyen szempontból jelentős, könyvtárral érintő hírrel az erdélyi könyvtárügy egyfajta metszetét mutattam be a könyvtárosoknak.

A könyvtárak szerepe a helyismereti információszolgáltatásban

A romániai magyar könyvtárosok XI. vándorgyűlése

A könyvtárak helyismereti szerepét és feladatait helyezte a középpontba a romániai magyar könyvtárosok XI. vándorgyűlése és szakmai konferenciája. A vándorgyűlés a hazai magyar könyvtárosok legnagyobb hagyományos szakmai rendezvénye, amelyet szakmai érdekképviselői szervezetünk, a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesülete (RMKE) szervez; idén a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtár és a Gyimesközéploki Községi Könyvtár társszervezőként járult hozzá a konferencia sikeréhez. Gyimesközéplokon 2016. szeptember 22-23. között került sor a szakmai találkozóra, több mint félszáz résztvevővel. A kétnapos rendezvényt a Bethlen Gábor Alap és a Communitas Alapítvány támogatta.

A romániai, erdélyi magyar vonatkozású gyűjteményekkel rendelkező nagyobb könyvtárak, megyei, városi és egyetemi könyvtárak munkatársai mellett idén is jelen voltak a vándorgyűlésen Hargita és Kovászna megyék iskolai könyvtárosai, a községi könyvtárakat főként Hargita megyeiek képviselték. Magyarországról a Csongrádi Információs Központ Csemegi Károly Könyvtárának küldöttsége meghívottként vett részt az eseményen.

A konferenciát **Kopacz Katalin-Mária**, az RMKE elnöke nyitotta meg, majd **Kiss Jenő**, az egyesület tiszteletbeli elnöke köszöntötte a vendégeket. *„Jó látni, hogy mindenféle élnek a könyvtárak. A helyismeret kézen fogva jár a lokálpatriotizmussal, ezért is jó az idei téma. Aki ezzel foglalkozik, az kötődik a hazájához”* – emelte ki beszédében Kiss Jenő. A konferencia két napja alatt **Bedő Melinda**, a Kájoni János Megyei Könyvtár munkatársa moderátorként biztosította az előadások és beszélgetések gördülékeny lefolyását.

Házigazdaként **Mihók Edit**, a Gyimesközéploki Községi Könyvtár munkatársa szólt a résztvevőkhöz, betekintést nyújtva a község helytörténeti monográfiája, *A gyimesi hegyek köből vannak rakva...* című kötet elkészültének részleteibe is. *„A könyv a legértékesebb információforrás, hiszen tárolható, visszakereshető. Ennek a konferenciának az a különlegessége, hogy tapasztalatot tudunk cserélni, információkat tudunk gyűjteni, és van lehetőségünk egymástól tanulni”* –

hangzott el. A konferenciára meghívott Gyimes-kutatók kaptak szót a köszöntőbeszédük után. **Halász Péter** néprajzkutató – a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnöke, a *Honismeret* folyóirat 1974 és 2000 közötti szerkesztője – előadása révén a jelenlevők megismerhették a csángómagyarok népcsoportjait, betekintést kaptak a gyimesi csángók történetébe és néprajzába. Az 1960-as években kezdődött honismereti mozgalomról is beszélt a kutató, hangsúlyozva, hogy a néprajz, a műemlékvédelem és a történelem kérdéseit is magába foglaló honismereti munka egyedülálló módon csak Magyarországon kapcsolódott össze. Szerinte a helyismereti munka olyan, az emberi létnek értelmet adó tevékenység, amely a közösségi önismeretet is erősíti. A beszélgetés során **Tankó Gyula** néprajzkutató és **Mihók Edit** könyvtáros, valamint **Salamon József** gyimesbükki római katolikus plébános Gyimesekről szóló helytörténeti-néprajzi témájú kötetét is bemutatták, végül a Gyimesközéplektről készült filmet tekinthették meg a résztvevők.

A szünet után szakmai előadásokkal folytatódott a program, az előadásokból többnyire a különböző típusú, magyar vonatkozású gyűjteményekkel is rendelkező hazai könyvtárakban – megyei, városi, községi, valamint az iskolai és egyetemi könyvtárakban – zajló helyismereti munkából kaptunk ízelítőt. Több előadás az adott könyvtárak tevékenysége területén elért eredményekről, helyi kezdeményezésekről, megvalósításokról, jó gyakorlatokról számolt be. Szó esett arról is, hogy a helyismereti munkát is folyamatos kihívások elé állítja a digitális világ, és a globalizáció hatásaival kell küzdenie a hazai könyvtáraknak is. Ugyanakkor az információs technológia, az internet a helyismereti munka új irányait is meghatározza. Az internet révén a könyvtár falain kívül, a távoli használók számára, széles körben elérhetővé válhatnak a helyismereti tevékenység eredményei. Az elért eredmények mellett a kihívásokról és a problémákról is szó esett a két nap beszélgetései során.

Az előadások és beszélgetések alapján körvonalazódott, hogy a hazai könyvtárak igyekeznek tevékenységükbe beépíteni a rendszeres helyismereti munkát. **Mihók Edit** gyimesközépleki könyvtáros munkája is példázza, a helyi könyvtáros lehet a település helyismereti munkájának mozgatója. Könyvtárosként részt vállalt Gyimesközéplek monográfájának összeállításában, és meggyőződése, hogy az iskolai oktatásba is be kell vinni a helyismereti-helytörténeti foglalkozásokat, hogy a gyermekek, a fiatalok is ismerjék a település értékeit, hagyományait, saját gyökereiket. A gyergyószentmiklósi városi könyvtár két könyvtárosa, **Poráczkai Judit** és **Sándor Margit** előadásából kiderült, hogy az intézményben, miután felismerték a helyi igényeket, mintegy öt-hat éve kezdték rendszeresen gyűjteni a Gyergyói-medencére vonatkozó helyismereti kiadványokat, és odafigyelnek a kurrens helyi információk rendszeres feltárására is.

Az iskolai könyvtárosok munkájába is beépül a helytörténeti-honismereti nevelés. **Borbé Levente**, a csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium könyvtárosa azt mutatta be, hogyan próbálja az iskolai könyvtári órákon és különböző tevékenységek, kiállítások, vetélkedők, előadások révén a diákok körében megismertetni saját iskolájuk történetét, értékeit, neves személyiségeit. A sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Elméleti Líceum könyvtárosa, **Kiss László** olyan rendhagyónak mondható iskolai könyvtári tevékenységekről számolt be, amelyeket az iskolai vallásórától távol maradó gyerekek könyvtári foglalkoztatása során alakított ki, figyelembe véve a gyerekek életkorát. Például kihasználva a mai gyermekek érdeklődését, okostelefonos applikációk segítségével oktatja helytörténetre a tanulókat.

A konferencia második napjának előadásaiból az egyetemi könyvtári kutató-tevékenységbe is betekintést kaptunk, a kolozsvári Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár munkatársainak előadásai révén. **Gurka Balla Iona** előadása a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem könyvtárszakos diákjainak az utóbbi tíz évben végzett helytörténeti kutatásait ismertette. Az előadó kiemelte, hogy a kolozsvári egyetem keretében a könyvtártudományi szak segítséget kíván nyújtani a helytörténeti munka hatékonyságának növeléséhez, ezért is támogatja a diákok helyismereti bibliográfiai kutatásait. **Okos-Rigó Iona**, nyugalmazott egyetemi könyvtáros előadásából egy nagy erdélyi tudós, Nyárádi Erasmus Gyula botanikus életét és munkásságát ismerhette meg a hallgatóság. Nyárádi nemcsak a romániai, hanem a közép-európai botanika egyik legkimagaslóbb egyénisége volt, az ő vezetése alatt vált a kolozsvári Botanikus Kert múzeuma Románia legnagyobb és legpontosabban meghatározott növénygyűjteményévé. Különböző erdélyi tájegységek növényvilágát bemutató szakközleményei a helyismereti kutatások területén is kiválóan hasznosíthatók -- győzte meg az előadó a hallgatóságot. **Szegedi Éva**, a Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár munkatársa, doktori kutatási témájának eredményeit osztotta meg a hallgatósággal. *Egy 19. századi főúri könyvtár helytörténeti szerepe* című előadásából gróf Mikó Imre könyvtárának összetételéről kaptunk képet. Megtudhattuk, hogy a gyűjtemény nagyobb része az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtárába, majd onnan az 1872-ben megalakult kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem könyvtárába került. **Kelemen Katalin** előadásában a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtárban végzett helyismereti tevékenység helyzetéről, céljairól számolt be. Az intézmény menedzselte prioritásként kezeli a regionális-lokális tartalmak online közzétételét és szolgáltatását. Az adatbázisok széles körben közvetíthetik a helytörténeti-helyismereti kutatások eredményeit, segítik a helyismereti tájékozódást. A kialakított internetes felület révén, a korábbi könyvtári helyismereti munkára alapozva 2016-ban két regionális tartalmú adatbázis közzététele kezdődött el Hargita megye kulturális és természeti értékeinek megjelenítése céljából: a *Hargita megyei személyiségek adatbázisa* (<http://szemelyisegek.konyvtar.hargitamegye.ro/>) és a *Hargita megyei helyismereti adatbázis* (<http://helyismeret.konyvtar.hargitamegye.ro/>). A keretek elkészültek, az adatbázisok a könyvtár honlapjához kapcsolódva online elérhetők, de kiépítésük, a tartalom folyamatos bővítésével még hosszú távú folyamat. **Sándor Edit** csíkszentdomokosi könyvtáros a *Mesélő falu* című pályázat során a csíki nagyközség idős embereitől hallott és lejegyzett élettörténetekből és régi fotográfiákból összeállított bemutatója zárta az előadások sorát. Az előadó valósággal lebilincselte a hallgatóságot az idős csíkszentdomokosiak „mesévé szépült élettörténetével,” a hagyományos falusi életmód emlékeit idéző történetekkel és képekkel. „*Szükség van a mesélőkre, fontos, hogy meséltecsünk és továbbadjuk a hallottakat, hogy megőrizzük értékeinket*” – zárta előadását a könyvtáros.

A program kerekasztal beszélgetéssel zárult, majd a délutáni kiránduláson a vándorgyűlés résztvevői a táj sajátos szépségével, a Gyimesek történetével és néprajzával ismerkedhettek. Ellátogattak Gyimesbükkben az „ezeréves határhoz”, megtekintették a Rákóczi-várat, Bilibók Ágoston vasúttörténeti gyűjteményét a felújított gyimesbükki Őrházban, valamint az Antalné Tankó Mária néprajzkutató által létrehozott gyimesi csángó tájházat.

A kétnapos vándorgyűlés előadásai és a beszélgetések lehetőséget teremtettek arra, hogy a résztvevők képet kapjanak azokról a kihívásokról, illetve lehetőségekről, feladatokról, eredményekről és megvalósításokról, fejlődési irányokról, amelyek a hazai könyvtárak helyismereti tevékenységét is érintik. A könyvtárosok egyetértettek abban, hogy a helyismereti munkát és információszolgáltatást a könyvtári tevékenység és tájékoztató munka szerves részének kell tekintenünk, amely valós, létező használói igényekre reagál. A könyvtárak számára létfontosságú, hogy szerepet vállaljanak a közösségek értékeinek megőrzésében, feltárásában és közzétételében. Bármennyire különböznek egymástól az egyes könyvtárak sajátos problémái, vannak közös törekvések, amelyek fontosak mindannyiunk számára, ilyen a közösségi értékek megőrzése és közzététele. Egymás munkáját megismerve, a résztvevők megerősítést, biztatást kaphattak, hogy visszatérve mindennapi feladataikhoz, erőt merítsenek, tudva – bármilyen típusú és méretű, könyvtárban dolgozzanak is –, nem hiábavaló a közösség szolgálatában végzett munka.

Beszámoló a vándorgyűlésről a Kájoni János Megyei Könyvtár honlapján:
<http://konyvtar.hargitamegye.ro/hu/nd/410/a-konyvtarak-helyismereti-szereperol-tanacsokoztak-a-romaniai-magyar-konyvtarosok-xi.-vandorgyulesen>

A Vándorgyűlés programja:
<http://konyvtar.hargitamegye.ro/hu/nd/406/a-konyvtarak-szerepe-a-helyismereti-informacioszolgalatasban--a-romaniai-magyar-konyvtarosok-xi.-vandorgyulese>

Kelemen Katalin

ELTE Rektori Kiválósági Különdíj

Az ELTE Könyvtár és Információtudományi Intézetének oktatója, a Könyvtártudományi Tanszék vezetője, az MKE elnöke, az EMMI Könyvtári Akkreditációs Szakbizottságának elnöke, az IFLA Governing Board tagja,

BARÁTNÉ HAJDU ÁGNES

magas színvonalú hazai és nemzetközi könyvtárszakmai és tudományos munkája, oktatói, kutatói, tehetséggondozói tevékenysége és egyetemi közéleti szerepvállalása elismeréseként

2016. október 3-án az ELTE Rektori Kiválósági Különdíját vehette át Mezey Barna rektortól.

A kitüntetéshez szívből gratulálunk, és további sikereket kívánunk!

Bényei Józsefné
Kindrusz Erzsébet
(1935-2016)

Ismét kevesebbek lettünk. Augusztus 21-én meghalt Bényeiné Erzsike, sokunk kedves tanára és könyvtáros kollégája. Egy héttel később, augusztus 26-án, szűk családi körben búcsúztatták a debreceni köztemetőben.

Nyíregyházán született 1935-ben. Érettségi vizsgát az itteni tanítóképzőben tett. Magyar-történelem szakos, kitüntetéses középiskolai tanári oklevelet a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett 1958-ban. A könyvtár szakos oklevelet 1966-ban vette át az Eötvös Loránd Tudományegyetemen.

Első munkahelye a Debrecenhez tartozó Bánki Általános Iskola volt (1958-1959), ahol magyar nyelvtant és irodalmat tanított. Könyvtárosi pályáján 1959-ben indult a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár feldolgozó csoportjában. Ekkor készült el a Baranyi Józseffel közösen összeállított jelentős bibliográfiai munkája (*Megyei színműtár: [Címjegyzék]* / Baranyi József, Bényei Józsefné. – Debrecen : Debreceni és Hajdú-Bihar Megyei Népművelési Tanácsadó, 1962). Néhány év elteltével a Kossuth Lajos Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárba került (1963-1964), mint később említette, egyik legkedvesebb munkahelyére. A szakma számos jeles képviselőjének segítő irányítását élvezve dolgozhatott itt. Ebben az évben kezdte meg a könyvtári kiegészítő tanulmányokat az ELTE Könyvtár-tudományi Tanszékén.

A Debreceni Tanítóképző Intézet könyvtári szakcsoportjába 1964-ben kapott meghívást, intézeti tanári munkakörre. Népművelő-könyvtáros szakos hallgatóként itt találkoztam vele először. Nem volt még harminc éves sem, de már a kisujjában volt a szakma. Dokumentumleírást, illetve az akkori terminológia szerint címleírást tanított. Ez az ismeretkör sosem tartozott a „mutató” tantárgyak közé, viszont a könyvtári tevékenység nélkülözhetetlen alapja. Oktatása, alkalmazása hallatlan precizitást, figyelmet igényel, emellett nem mindennapi háttér-műveltséget is. Alkalmasabb emberre nem is bízhatták volna. Óráit a fentebb említett tulajdonságok birtokában, biztos kézzel vezette. Az igazi tanári örömet viszont a könyvtári tájékoztatás – akkori nevén könyvismeret – oktatása jelentette számára. Itt már szárnyalhatott. Kibontakoztathatta sokoldalú műveltségét, különösen a nyelv és irodalom, valamint a művészeti ágak területén. Házi jegyzetet is készített a tantárgyhoz, *Könyvtári tájékoztató munka* címmel.

Az 1976 ősztől főiskolává alakult intézmény Közművelődési Tanszékén már mint főiskolai docens oktatta ugyanezeket a tárgyakat. Ekkor jelent meg a később számos

kiadást megélt négykötetes *Könyvtári tájékoztatás* című jegyzet, amelynek a 3. kötetét *Esszétika, művészetek, irodalom, nyelvtudomány* címmel ő írta meg (Budapest : Tankönyvkiadó, 1976). Szintén ezekben az években készült el értékes tanulmánya a sokat vitatott 1910-es *Népkönyvtári címjegyzékről* (*Az 1910-es Népkönyvtári címjegyzék ideológiája*. In: *Könyv és könyvtár*, 11. – Debrecen : KLTE Könyvtár, 1977). Munkásságát ekkor már tanszéki kollégájaként is figyelemmel kísérhettem. Sokat tanulhattam tőle ebben a kapcsolatban is. Sugárzó intelligenciája, finom empátiája szakmai és magánbeszélgetéseinkben is rendre megérintett. Munkáját rendkívüli igényességgel végezte, de ezt az igényességet a kollégáktól és a hallgatóktól is elvárta. Minden megnyilvánulásában segítőkész volt, de az igénytelenséget, felületességet nem tűrte. Ha kellett, kemény kritikus is tudott lenni, ezért aztán egy-egy elismerő megjegyzése komoly értéket jelentett számunkra.

1980-tól megszűnt a főiskolán a népművelő-könyvtáros képzés, helyébe az átalakított tematikát alkalmazó, csökkentett óraszámú működő szakkollégiumi rendszer lépett. Erzsike ekkor került át a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékre, főiskolai tanári beosztásban. Ezen a tanszéken állította össze társszerzőkkel az *Irodalomismereti szótárt* (Debrecen : Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, 1994), amely nemcsak főiskolai jegyzetként jelentős, hanem könyvtári tájékoztatás segédleteként is kiválóan használható. Oktatott tantárgyainak sorában feltűnnek a nyelvhelyesség, a nyelvművelés általa kiemelten kezelt és magas színvonalon művelt témakörei. Tisztelte és nagyon szépen, választékosan beszélt a nyelvünket. Féltette az egyre szaporodó pongyolaságoktól, az idegen kifejezések indokolatlan használatától, az ellaposodástól. 1984-ben, a KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszékén megvédett doktori disszertációja nem csupán irodalmi témáját, de nyelvészeti, debreceni helytörténeti vonatkozásait tekintve is jelentős munka. Értekezésének címe: *Gulyás Pál költői nyelve*.

1993-ban, nyugdíjba vonulása alkalmából Kölcsey-emlékplakettel ismerték el munkásságát.

Nyugdíjas éveiben továbbra is lelkesen foglalkozott az anyanyelv ápolásával, a nyelvművelés kérdéseivel. Több mint egy évtizeden át oktatott a MÚOSZ Bálint György Újságíró Akadémiájának debreceni kihelyezett tagozatán; óraadó tanár volt az KLTE Angol-amerikai Intézetében, ahol elsősorban a műfordítónak készülő hallgatók képzésében vett részt, továbbá az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola debreceni tagozatán, ahol nyelvhelyességre oktatta a hallgatókat.

Jó ember volt. Empátiás készséggel megáldott, érzékeny, segítőkész kolléga, sokat adó tanár, precíz, felkészült könyvtáros. A művelődés ügyét szolgálta, a Klebelsberg Kunó távozása óta folyamatosan maradék elven kezelt kultúránk felemelésén fáradozott. Életműve, könyvtárosi tevékenysége, oktató munkája olyan szilárd alapot teremtett, amelyre a későbbi generációk is biztonsággal támaszkodhatnak. Nyilván nem véletlen, hogy tanítványai közül többen is a magyar könyvtárügy vezető munkatársai lettek.

Úgy ment el, ahogyan élt, tapintattal, csendben. Igényességére, lefegyverző tisztánlátására, megfontolt véleményére ma is szükség lenne.

Sokáig fogjuk gyászolni.

Pappné Angyal Ágnes

Lélekpendítés I. Hatvani olvasótábori krónika

„Nem fontos, hogy sok író legyen egy közösségben,
de fontos, hogy sok olvasó legyen.
Nem fontos, hogy te szövegezd meg a szépet és igazat,
fontosabb, hogy megismerjed.”
(Márai Sándor)

Megjelenésével is figyelmet keltő, vaskos terjedelmű dokumentumkötetet jelentetett meg a hatvani könyvtár. A Zagyva parti város szellemi vezetői arra a feladatra vállalkoztak, hogy kronológiai sorrendbe szedve adják közre a város könyvtára által szervezett olvasótáborok történetét. Varga Csaba az első tábor megalakulása idején éppen Hatvanban volt katona, ő volt az ötletadó, az akkori tanácsi előadó, Kocsis István pedig az, aki a megfogant gondolatot a kor bürokrata rendszerében is kiteljesítette. A hatvani olvasótáborok sorozatának első összefüvetelét 1972. július 6. és 15. között rendezték meg Felsőtárkányban. A XXI. századig ívelő mozgalmat – amelyet Fábíán Zoltán (1926–1983) József Attila-díjas író nevezett el még abban az évben „lélekpendítésnek” – a korabeli fiatal írók, Czakó Gábor, Mózsi Ferenc, Ratkó József, Szentmihályi Szabó Péter, Varga Csaba, Vasy Géza olvasótábor néven szervezték meg. És ez a csakugyan XXI. századig érő lélekpendítő kezdeményezés ebben az első kötetben a 2001. július 15–28. között Kőkapu-Rostallón megrendezett olvasótábor krónikájával zárul.

A hat terjedelmes fejezetbe (*Írások a magyar olvasótábori mozgalomról; A hatvani középiskolás olvasótáborokról 1972-2001; A hatvani vasutas táborok krónikája 1980-1993; Tábori emlékeink – a résztvevők visszaemlékezései; Halottaink – nekrológok; Függelék*) rendezett személyes hangvételű írások, nemcsak az egykori táborlakók, szervezők, kiscsoportvezetők, előadók munkájáról, élményeiről adnak számot, de arról a korról is, a rendszerváltozást megelőző évtizedekről, amelyben ez az újszerű, művelődéstörténeti szempontból igencsak érdekes és értékes nevelési kezdeményezés megfogant, majd kiteljesedett. Az olvasótábor fogalmi meghatározását néhányan (Nagy Attila, Kamarás István, Ratkó József, Mérei Ferenc, Varga Csaba) elvégezték, a tőlük való idézetekkel vezeti be az érdeklődőt a kötet tanulmányozásába a szerkesztő. Azt, hogy valójában mi is az olvasótábor, talán Nagy Attila lényegre törő megfogalmazása adja vissza a maga teljességében: „Az olvasótábor intellektuális és érzelmi élményekkel telített kétéhes együttlét, melyet leginkább 10-18 éves hátrányos helyzetű tanulók számára szerveznek nyugtalan szellemű, fiatal értelmiségiek”. A táborok résztvevői tehát elsősorban hátrányos helyzetű, többségében falusi fiatalok voltak. Az olvasás, a könyvtárhasználat, az

irodalom és a művészetek voltak az eszközei a tábor szervezői által megfogalmazott célok megvalósításának. És bár fontos szerep jutott az olvasásnak, a tábor lényege mégis a beszélgetés, a folyamatos gondolatcsere, az alkotó játék és a felfedezés volt. A fiataloknak az önismeretük kiteljesítéséhez vezető eszközt jelentette az olvasás. A napi négy-hat órás beszélgetések folyamán megfogant gondolatok pedig értékrendjük, világnézetük kialakításához vezettek. A tábor résztvevői lehetőséget kaptak arra, hogy a bennük szunnyadó tehetséget, képességeket a vezetők segítségével felszínre hozzák. A kéthetes olvasótáborokban, ahol harminc, maximum ötven fiatal foglalkoztatása zajlott, az irodalom, a művészetek, a tudományok, ezeken belül is a népművészet, a történelem, a filozófia, a színház, a pszichológia, az emberi kapcsolatok mibenlétéről, értékeiről nélkülözhetetlen információkat kaptak a tizenéves résztvevők. A kéthetes időszakokban intenzív szimbiózisban éltek a tábor résztvevői és a tábor vezetői, akik igyekeztek a kiscsoportokban zajló műhelymunkák során a tábor tematikájához kapcsolódó valamennyi fontos kérdést megvitatni a fiatalokkal, ám sohasem didaktikus, a tanár valamiféle felsőbbrendűségét érzékeltető módon. Az olvasótábor ennek megfelelően nem azt jelentette, hogy a közel kéttucat gyerek kezébe könyvet adtak a tábor vezetői, hanem azt, hogy indirekt módon, játékos feladatok megoldásával, például önállóan megrendezett, majd előadott színdarabokkal, számos kreatív tevékenységgel vezették el a fiatalokat a könyvek, az olvasás megszeretéséhez. A tábor, a maga nemében az idáig nem alkalmazott nevelési módszerei – többek között a dialógusok formájában történő értékközvetítés – eszközei, a közösségi, együttes gondolkodásban rejlő erő hallatlanul nagy segítséget nyújtottak abban, hogy a tábor lakói önállóan gondolkodni képes, személyiségük formálásra kész ifjakká váljanak. Az olvasótáborok tehát a közösségi élet egyfajta értelmes tevékenységi modelljét kínálták: „a közösségi együttlét, a nemzetben és emberiségben való gondolkodás, a demokrácia gyakorló terepét jelentették”. Amint arról a kötetben olvasható emlékezők élménybeszámolói is tudósítanak, a résztvevő fiatalok életük egyik meghatározó – esetenként legjelentősebbnek tartott – személyiségformáló időszakaként gondolnak vissza ezekre a táborokra.

Az olvasótáborokban megjelent látogatók, vendégelőadók, művészek neves és rendre karizmatikus személyiségek – többek között Czine Mihály irodalomtörténész, Cseh Tamás előadóművész, Cseres Tibor író, Dinnyés József daltulajdonos, Kósa Ferenc filmrendező, Magyar Lajos költő, Tamás Menyhért író, Vekérdi László irodalomtörténész – minden évben értékes gondolatokkal gazdagították a résztvevők tudását. Szinte lehetetlen valamennyi, a táborokban megjelent neves pedagógus, író, szociológus, kutató, művész nevét felsorolni, de szerencsére a kötet záróakkordjaként a hatvani olvasótáborok segítőinek, valamint az olvasótáborokban vendégként résztvevőknek, illetve a vasutas táborok segítőinek és vendégeinek is olvasható a névsora.

A táborokban direkt politizálás nem folyt, a szervezők és meghívott előadók gondosak ügyeltek arra, hogy ne adjanak támadási felületet a hatalomnak. Azonban tagadhatatlanul volt valamiféle burkolt – ha nem is ellenzéki –, a hatalomtól való távolságtartásra utaló felhangja az itt folyó tevékenységnek. Az akkori szocialista kulturális vezetés ezért eleinte csak egy-egy napra, később már a tábor teljes időtartamára küldött „megfigyelőt”, aki azt szemrevételezte, valójában mi is történik, mi hangzik el ezekben a táborokban.

A főszerkesztő, Bacsa Tibor az első fejezetbe azokat az írásokat válogatta össze, amelyek az „alapító atyák”, más szóval „olvasótábori ősbölcények” tollából valók (Kamarás István: *Fedőneve olvasótábor*; Nagy Attila: *Értékmentés az olvasótáborokban*; Lukács László: *Mi*

az olvasótábor?). Ezek hitelesen idézik meg azt a kort, amelyben az olvasótáborok gondolata megfogant, és amelyben működtek. A rendszerváltozás után bekövetkezett szabadságérzete azt is felvetette, hogy a továbbiakban talán nem lesz szükség az olvasótáborokra. Ám ennek az ellenkezője történt, ugyanis kiderült, hogy éppen a túl nagy szabadság, a túl nagy választék, a nyári programok gyakorta elsivárosodást jelentő „fesztiválkultúrája” forгатagában tévelygő középiskolásoknak éppen úgy szüksége van iránymutatásra, a tényleges értékek megfogalmazására, mint elődeiknek. Az ezredfordulót megelőző, majd az azt követő években megszervezett olvasótáborok vélhetően annak köszönhetik népszerűségüket, hogy napjainkban is számos olyan fiatal van, akik a családi hangulatú, lélek közeli, gondolataikat formáló és közlő, „lélekipendítő” együttlételekre vágyanak, a többnyire zajos és felszínes fesztiváli alkalmak helyett.

A kötet harmadik fejezetében, mintegy „szellemi csemegeként” az 1980 és 1993 közötti időszakban rendezett vasutas olvasótáborokról tájékozódhatnak az érdeklődők. Ezekbe a táborokba a MÁV-nál dolgozók 5. és 6. osztályos gyermekei kaptak meghívást.

A „krónikás” kötetben az egykori fekete-fehér fotókon elevenedik meg az a világ, amely pozitív megerősítést adhat olvasójának abban a Vörösmarty Mihály által fölített kérdésben: „*Ment-e / A könyvek által a világ elébb?*”. A *Lélekipendítés I.* az előállításában résztvevők fáradhatatlan és minuciózus pontossággal végzett munkáját dicséri. A hatvani olvasótáborosok kalandozásait megörökítő krónika kultúrtörténeti értéke révén nemcsak az egykori táborlakóknak lehet érdekes, hanem a mai pedagógusok, könyvtárosok, a felsőoktatásban dolgozó szakemberek is értékes gondolatokat meríthetnek belőle, hiszen művelődéstörténetünk e fejezetének elmúlt negyven éve mindazok számára fontos lehet, akik továbbgondolják a kötetben foglaltakat, és az ifjak elméjének és lelkének „pallérozását” napjainkban is lényeges feladatuknak tekintik.

(Lélekipendítés I. A hatvani olvasótáborok kalandozásai a Kárpát-medencében 1972-2001. Főszerk. Bacsa Tibor. Hatvan, 2016. 448 p.)

Bartók Györgyi

Megalakult az Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campusa

2016. július 1-től a Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kara az Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campusa (EKE JC) néven folytatja tevékenységét. A Campuson két intézet alakult, ezek egyike a Koltay Tibor vezette Tudástechnológiai Intézet, amelynek része az informatikus könyvtárosokat képző Információs és Kommunikációs Tanszék.